

Theologiae Moralis Super Decalogum Seu Decem Dei Praecepta Pars ...

Tractatus IV. Præliminaris. Ad Præcepta Secundæ Tabulæ De Justitia, &
Restitutione in communi

Sporer, Patricius

Salisburgi, 1713

Caput IV. De modo & ordine restitutionis, causisque excusantibus.

Nutzungsbedingungen

[urn:nbn:de:hbz:466:1-59506](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-59506)

gentia domini aliò forte migrantis : tunc enim illa communiter usurpato jure utens restituat in loco, ubi rem locatam accepit, & satisfaciet.

IV. Dicta hæcenus potissimum intelligenda sunt, de restitutione ex contractu, quo res eadem numero debita restituenda est : nam quando res alia pro alia restituenda est, ut in emptione & venditione pretiũ pro merce recepta, aut merx pro pretio jam accepta, in praxi semper solent convenire expressè de solo loco, & expensis restitutionis seu solutionis faciendæ, quod si tamen per injuriam interdum rudes contrahentes nihil de hoc constituent, ad tacitas, & consuetas in ea regione conventiones recurrendum est, & ut *S. preced.* dictum, regulariter restitutio facienda in loco, ubi res accepta fuit, & expensis debitoris. Vide, si vacat, latè *Molinam Lessium; Lugo citt.*

CAPUT IV.

De

Modo & ordine restitutionis, causisque excusantibus.

SECTIO. I.

Quo modo restituendum?

SUMMARIUM.

1. Restitutio facienda est eo modo, quo res sufficienter veniat ad manus domini.
2. Debita ex delicto occulto, occultè, ex publico autem quandoque etiam publicè restituenda sunt.

4. *Quam-*

4. Quando restitutio occultè faciendâ, commodè fieri non potest ab ipsomet debitore, adhibenda est persona tertia, qualis plerumque est Confessarius.
5. Ex rationabili causa sufficit restituere rectè fingendo se, quasi quid donaret, cum tamen animus sit restituere.
7. Si debitum transmissum per personam à creditore delegatam, pereat quomodocunque, ipsi creditori perit.
8. Unde si famulus à creditore ad petendum debitum missus, cum eo aufugiat, debitor liber manet.
9. Pariter si nuntius à debitore, cum præscitu & voluntate creditoris electus, rem ex quacunque causa non reddat domino, debitor liberatur.
10. Idem est, si debitor & creditor statuerunt signum, quo à quacunque persona exhibitò res mittatur, si perit, domino perit.
11. Item etiam debitum ex contractu vel re accepta transmissum per personam fidelem habitam deputatam ab ipso debitore, non huic, sed creditori perit, si debitum sit reale ac determinatum in individuo.
12. Secus, si debitum sit personale & indeterminatum in aliquo genere, & g. centum floreni, tot modii frumenti &c.
13. Si rem voto vel juramento promissam Ecclesia & g. mitas per virum, fidelem tibi putatum, si is eam sibi retinuit, tu deobligaris, non ipse.
14. Nisi rem illam sine sua culpa, & g. furto, latrocinio &c. amisisset.
15. Debitum vero ex delicto, sive reale determinatum, sive personale & indeterminatum in specie, & individuo transmissum per internuntium quemcunque Confessarium, si pereat, vel non reddatur quocunque casu, debitori perit.
16. Usque ad n. 20. salvuntur objectiones.
20. Qui rem furtivam Petro v. g. debitam, bona fide suo, vel alterius v. g. Confessarii consilio, jam erogavit pauperibus, de errore edoctus, secundum communem sententiam ad huc tenetur, eam restituere domino: secundum alios tamen probabiliter liberatur.

Resolvitur casus de famulo; qui vas argenteum nomine Titii dono dandum Cajō, id retinuit usque post mortem Titii, ad quid, vel quibus teneatur?

ASSERTIO I.

Restitutio debiti cujuscunque facienda est eo modo, qui consideratis circumstantiis personarum & rei debita, sufficiat ad hoc, ut res recte perveniat in potestatem domini vel creditoris. Debitum transmissum per personam delegatam ab ipso domino, vel creditore, si pereat, domino perit: Debitum autem ex contractu, vel re accepta transmissum per personam fidelem habitam, vel deputatam ab ipso debitore, reale quidem, & determinatum, ac individuum, adhuc domino perit: personale verò & indeterminatum in aliquo genere perit debitori, si sit & quodcunque debitum ex delicto. Est tota communis.

§. I.

Restitutio facienda est eo modo, qui sufficiat ad hoc, ut res recte perveniat in manus domini, vel creditoris.

In hoc consentiunt omnes: quocunque enim modo res in potestatem domini perveniat, jam attingitur finis præcepti restitutionis, & justitiæ commutativæ, scilicet æqualitas, ut nimirum dominus habeat tantum, quantum habere debet. Unde in debitis ex contractu, vel re accepta parum refert, num debitor palam, vel clam per se, vel alium restituat, dummodo restituat; nam juxta regulam juris in 6. *Quod quis per alium facit, per se facte censetur.*

II. In

3 II. In debitis ex delicto aliunde refert, ut debita ex delicto occulto, occultè etiam restituenda sint ad evitandam infamiam, vel aliud incommodum debitoris. Debita verò ex delicto publico interdum etiam publicè restituenda sunt ad emendandum scandalum, & offensam aliorum, ut contingit in publicis & notoriis usurariis, qui ex Charitate tenentur, & à Confessario urgendi sunt etiam restitutionem publicè facere ad scandalum, vel jam datum tollendum, vel imposterum cavendum. Quòd si tamen talis jam occultè restituisset, non teneretur iterum publicè restituere, sed sufficeret alia ratione occurrere scandalo, v. g. ostendendo se jam restituisse: nam quòd publicè debeat restitui non oritur ex obligatione justitiæ, cum etiam occulta restitutione jam sublata sit inæqualitas, sed oritur solum ex obligatione Charitatis tollendi scandala, & offensas proximorum, quæ sola nunquam inducunt obligationem restitutionis,

4 III. Etiam consultum est, ut, quando restitutio debita ex delicto occulto, etiam occultè non potest fieri à debitore, nisi cum periculo infamiæ, vel alterius incommodi, is inquirat occasionem restituendi per tertiam personam, hominem nimirum fidelem, & probum ac secretum, qui loco debitoris personam innominatam, domino, vel damnificato restituat: qualis persona idonea plerumque censetur Parochus, vel Confessarius sub sigillo saltem naturali ad id obligatus, uti monent DD. S. Thom. & Scotus 4. d. 15. q. 2. n. 34. ubi ait: *Quando ablatis fuit occulta, tunc non tenetur ablator se procedere,*

ere, nec per consequens per se ipsum restituere, sed per aliam personam secretam, & fidelem, & expedire, quod per Confessarium: Quia sibi est crimen detectum in Confessione, & de ejus fidelitate, quod restituat fidei suae commissum, satis debet credi. Hæc Scotus.

IV. At, quid si debitum ex delicto tibi ipsi restitutum rectè, ut ne tu ipse læsus quidem advertas, v.g. ex occulto furto, vel fraude debeo tibi centum aureos, sed quia sum tuus bonus amicus, timeo, ne alio quocumque modo restituens veniam tibi in suspicionem furti, imò fur deprehensus & famam, & amicitiam apud te perdam: ideo tempore nuptiarum tuarum v.g. dono tibi vas argenteum, aut gemmam pretiosam auro inclusam ejusdem cum furto valoris, reverà tamen animo, ut tibi tuum debitum restituum: eròne sic liber ab onere restitutionis? Ratio dubitandi est: quia certum moraliter scio, te utpote gravissimum virum mihi in aliqua simili occasione aliud tantumdem redonaturum, quod donaturus non esses, nisi ego antea donassem. R. Te nihilominus liberari. Ratio est: quia, cum hæc redonatio fiat ex mera liberalitate, ad quam tu amicum nec induxisti, nec obligasti, non es directa, & absoluta illius causa, sed tantum occasio; quare, tum periculum tuæ famæ, sit causa proportionata te excusans à cooperatione ad hoc amici damnum, quod occasione tui ficti muneris inferitur, non peccas, nec consequenter ad restitutionem ulteriorem obligaris. Confirmatur: Ad evitandam infamiam licet differre restitutionem, imò quandoque omni-

368 *Tract. IV. Prelim. ad Præcepta. 2. Tab. Cap. 17.*
nò omittere, ut patebit *Sett. 3. & 4.* cum fama sit
altioris ordinis; cur ergò ob eandem causam non
liceat in nostro casu, ita occultè restituere, cum id
magis faveat creditori? Sed jam vides minimè lice-
re sic facere, si nulla iusta, & proportionata causa
subesset, ob rationem dubitandi antea propositam:
sic enim restituens, certòque prævidens dominum
tantundem redonaturum, ipsi potius illuderes,
quàm satisfaceres.

6 Cæterum principails hinc est controversia ex *n. 4.*
Quòd si debitor debitum suum mittat creditori per
personam tertiam, famulum, nuntium, Confessa-
rium, & res sua, sive malitià talis personæ tertie, si-
ve casu fortuito (v. g. furto, latrocinio, naufragio
&c.) ad dominum non perveniat: liberaturne tunc
debitor, an verò denuò tenebitur restituere? Et ha-
bet quæstio locum tam in debitis ex delicto, quam
ex contractu, vel re accepta. Et nota, posse perso-
nam illam intermediam restitutionis delegari ali-
quando ab ipso creditore, vel domino rei, & tunc
perinde est. Aliquando ab ipso creditore, & tunc
necesse est, ut persona delegata à debitore ad resti-
tuendum, sit, vel communiter habeatur fidelis, &
ab ipso debitore talis esse bona fide credatur: alio-
quin enim debitor tradens rem restituendam per-
sonæ suspectæ, vel sibi incompetæ fidei, eò ipso
censebitur egisse dolosè, & saltem culpabiliter, &
re pereunte, & non redditâ domino, non liberabi-
tur ab obligatione denuò restituendi, secundum
omnes. Itaque dicimus porò in Assertionè.

S. II.

Debitum transmissum per personam delegatam a domino, vel creditore.

7 Quocunque casu aut culpa personae intermedie pereat, vel ad ipsum non perveniat, ipsi domino, vel creditori perit. & debitor ab onere restitutionis liber manet. Communissima, meique citati. Molina, Less. Laym. Ratio patet: quia hoc est, quod personae a creditore delegatae debitum traditur, totum dominium rei traditae ac plenum jus in re transit ad creditorem: ergo creditori, & non debitori perit; consequenter cessat obligatio denuo restituendi. Hinc ulterius.

8 II. Si famulus missus a domino ad petendum, & auferendum debitum, postmodum una cum debito aufugiat, debitor liber manet, nec tenetur quidquam amplius restituere: quia famulus ita destinatus a domino, facit quasi unam personam cum domino: ideoque tradere rem tali famulo, idem est, ac tradere ipsi domino, pleno dominio in ipsum translato, ut modò dixi: consequenter ei tradita res perit. Secus esset, si dominus misisset famulum solum ad monendum debitorem, ut debitum solvat, non autem, ut debitum auferat, seu non designando ipsum ut personam, qua mediante debitum transmittat, tunc enim si debitor ei rem tradat, isque cum re sibi tradita aufugiat, debitum cogetur denuo restituere; nam hoc casu famulus ad transferendum debitum non a domino, sed a debitore destinatus est, juxta mox dicenda §. seq.

9 III. Eadem ratione : quando debitor pecuniam debitam tradit nuntio, à se quidem delecto, tamen etiam de voluntate & commissione ipsius domini, ut quem vellet, deligeret, modò fidelis communiter habeatur; isque rem traditam ex quacunque causa non reddat domino, liberatur debitor obligatione denuò restituendi. Ratio eadem est, quæ supra, Secus esset, si debitor, omisso nuntio de consensu domini semel delecto mittat debitum per alium, sibi fortè magis fidelem visum, & is tamen debitum non restituat : tunc enim debitor non liberabitur obligatione denuò restituendi, quia verè ipsius tantum delegatus fuit.

10 IV, Similiter si debitor, & creditor communi consensu statuisset aliquod signum ex pacto, quod per omnem personam exhibentem illud signum, res sit mittenda: & aliqua persona alio tali signo falso exhibito, rem sibi traditam non reddat domino, domino perit, & debitor liberatus manet : quia vi pacti, persona tale signum exhibens censetur unam personam cum domino facere; ideòque debitor illi personæ debitum tradens, ipso domino tradidisse. Secus rursus esset, si debitor ipse alicui alteri manifestasset tale signum : tunc enim personam illam rem sibi traditam non reddente, ipse non liberabitur, sed denuò restituere cogetur : quia revelatio secreti signi (quæ instar doli habetur) in causa fuit, quod creditor debitum suum non recipiat, ut notat etiam *Molina*.

§. III.

Debitum ex contractu, vel re accepta transmissum per personam fidelem habitam deputatam ab ipso debitore.

Si quidem debitum reale sit, ac determinatum **II**

Si in individuo, v. g. hæc vestis, hic scyphus, hic equus locatus, vel commodatus, hæc numero pecunia deposita &c. si vel malitiâ illius personæ, vel quocunque casu domino non reddatur, aut periret, etiam domino periret, & debitor liberatus maneret. *Communis DD. apud citt.* Et quoad commodatum habetur expressè in Jure *L. Argentum f. commodati. Argentum commodatum si tam donec seruo meo tradidissim, ut non debuerit quis existimare futuram, ut à quibusdam malis hominibus deciperetur; tamen non meum detrimentum erit, si id mali homines interceptissent.* Hæc ibidem autem est, si res debita sit ex quocunque contractu, aut ratione rei acceptæ tantum à possessore bonæ fidei. *Ratio est:* quia talis res ita in specie, & in individuo determinata debita spectat ad actuale dominium domini, ut in deposito, commodato, locato, aut si talis res inventa, vel aliàs possessa sit bona fide; at omnis res, quæ perit, domino perit: ergo si debitor bona fide transmittit per bajulum fidelem habitum, & non reddita est, ipse liberatus à restitutione manet. Intellige autem semper: dummodo ex parte debitoris in designatione talis personæ intermediæ omnis dolus & culpa absit juxta *di. ff. de restit. ex contractu.*

A 3 *

II. Quod

12 II. Quòd si verò debitum ex contractu, vel re accepta personale, & indeterminatum sit in aliquo genere v. g. centum floreni, tot modij frumenti ex mutuo, vel empto, transmissum per personam intermediam quantumvis fidelem habitam, etiam fortè ex causa per Confessarium designatam à debitore, si ejus malitia, vel quocunq̃ casu ad creditorem non perveniat, debitori perit, isque denuò restituere tenetur, & omni jure, & foro obligatus manet. *Omnes.* Ratio est: quia res personaliter tantum, & indeterminatè debita alteri, ut centum floreni ex mutuo, vel empto, non est sub dominio creditoris, sed manet sub dominio debitoris tantum, quousque creditori reddatur, vel ad ejus manus perveniat immediatè, vel mediatè per bajulum ab ipsomet destinatum: atqui omnis res, quæ perit, suo domino perit: ergò si debitor tale debitum misit per alterum à se delegatum, & quacunque causa redditum non est, ipsi debitori perit, isque denuò alios centum florenos v. g. solvere cogetur.

III. At quid si debitum sit ex voto, vel juramento Deo factum, v. g. vovisti, vel jurasti Deo calicem, vel pecuniam tantam dare Domui Lauretanae; misisti per virum, fidelem tibi putatum, sed ipse sibi retinuit: tu jam id rescis, obligarisne mittere, & solvere votum tuum, vel juramentum?
 n. Minimè. Ita (contra satis multos) cum aliis Diana p. 10. *traët. 16. resolut. 97.* Tamb. *cit. c. 1. §. 5. n. 9.* Ratio est: quia satis in re morali ex Dei benignitate à te votum, vel juramentum adimple-

tum censendum est, mittendo per illam mediatam traditionem bona fide factam. Disparitas inter Deum, & hominem in simili sæpè inculcata est. Interim mediator ille nequam semper obligabitur muneris suo satisfacere ex justitia: si non faciet, peccabit is, non quidem contra votum, vel juramentum, quia ipse nihil vovit, vel juravit, sed contra justitiam, ut patet. An etiam sacrilegio? Ita affirmant Bonacina, Fagund. apud Tamb. cit n. 9. in fine. Eò quòd res sit Deo destinata. Negant æquè facile alij, eò quòd res nondum sit Deo sacra ex sola privata hominis voluntate Deo deputata.

IV. At, quid si mediator ille illam rem sine sua culpa amittat furto, latrocinio, vel alio casu improviso: obligaturne ad aliquid? R. Ad nihil obligari, si amittat rem determinatam in individuo acceptam, v. g. hunc calicem, hunc aureum anulum, hanc numero pecuniam: aut si amittat totum cumulum pecuniæ, in quo pecunia à vovente data, unà cum suâ permixta erat. Ratio est: quia ipse non obligatur ex voto, vel juramento, quòd solum parit personalem obligationem in ipso vovente, vel jurante. Non ex re accepta; quia jam rem amisit. Non ratione amissionis; quia hæc inculpabilis supponitur. Nec denique ex contractu speciali assecurationis; quia nullus intervenisse iam supponitur; ergo ex nullo capite. Secùs dicendum esset, si occasione illius pecuniæ alienæ, votivæ, amisisset aliam pecuniam propriam: tunc enim quia suam pecuniam amisit, tenetur alienam votivam adhuc ad Domum Lauretanam defer-

re; quia illius amissionis infortunium nullo modo debet cedere in damnum Ecclesiæ, uti resoluit Tamb. cit. n. 12. in fine.

§. IV.

Sicut & quodcumque debitum ex delicto, si perditum, debitori perit.

¶ I. **D**ebitum ex delicto quocumque sive reale determinatum, sive personale, & indeterminatum in specie & individuo, transmissum per internuntium quamvis fidelem habitum, etiam Parochum, vel Confessarium, sive ejus malitiâ, sive quocumque casu domino non reddatur, vel pereat, debitori perit, isque denuò restituere tenetur. Ita contra paucos infra citandos, communis DD. Navar. uterque *Tolet, Rebellus, Faber, Silvius*, aliiq; citt. Lessius lib. 2. c. 16. dub. 6. n. 65. Mol. tom. 3. disp. 754. n. 2. §. *Quando per Confessarium*. Laym. Lugo tom. 1. de justit. disp. 21. sect. 5. à num. 89. Ratio est: quia debitor ex delicto, hoc ipso, quia injustè accepit, & detinuit rem alterius, est vera, & voluntaria causa damni alterius, sive deinde res suâ sive alterius culpâ, sive quocumque casu pereat, (simili tamen casu non certò peritura apud dominum, juxta alibi dicta) seu ad dominum non perveniat: semper enim verum est dicere, nisi delictum tuum præcessisset, & tu rem alterius injustè non detinuisset, res domino non periisset: ergo quocumque modo pereat, debitori ex delicto perit: consequenter is nunquam liberatur à restitutione. Et sanè secundum omnes debitor iniquus non liberatur

beratur à restitutione, si res aliena apud ipsum omnino invitum, furto, rapinâ, incendio periisset, (saltem nisi similiter certò peritura fuisset apud dominum) ergò eâdem, imò majori ratione non liberatur à restitutione, si res aliena ab ipso voluntariè tradita nuntio, vel etiam Confessario, ejusque malitiâ, vel quocunque casu pereat, vel domino non reddatur. Nec obstant, quæ videntur opponi posse.

Nam I. Verum est: rem debitam determinatam in individuo, v. g. hic torques aureus &c. si pereat, suo domino perire. Sed adde: si sine culpa debitoris pereat, atqui hic præcessit culpa debitoris iniqui & debitor ex delicto, seu possessor injustus primo instanti acceptionis, vel detentionis injustæ semper est in mora culpabili solvendj: ergo res simpliciter ejus culpâ perit. Neque enim censeari potest solo casu perire, quando interitus causa, & occasio fuit culpa, seu injusta ablatio, etsi postea absque ejus alia novâ culpâ, solâ culpâ alterius, vel casu pereat, & domino non reddatur, Secus esset, si res aliena absque omni culpa habita à debitore, postea casu pereat: tunc enim domino peribit, & debitor liberatus manebit, juxta dicta §. *preced. n. II.*

II. Verum etiam est: debitorem in hoc casu, quando debitum ex delicto occulto per se ipsum sine periculo infamiæ, vel alterius incommodi restituere non potuit transmittendo per internuntium, vel Confessarium maximè fidelem habitum, fecisse quantum in se fuit, seu quantum potuit, & debuit. Sed intellige in ordine ad evitandum novum peccatum in illa restitutione sic bona fide facta:

376 *Tract. IV. Prelim. ad Præcepta 2. Tab. Cap. II.*
Sta: non item in ordine ad extinguendum debitum,
& evadendam obligationem ex primo delicto or-
tam restituendi denuò, si ea ratione restitutio effica-
citer non fiat: quia ex delicto præterito semper ob-
ligatur ad servandum dominum indemnem cum
effectu.

18 III. Verum quoque est, eo casu, cum debitor ex
delicto occulto, ob periculum infamiae, restituere
non potest per se, do minum præsumi contentum,
ut restitutio sibi fiat per Confessarium, vel aliam
personam, maximè fidelem habitam. Sed utique
semper intelligendò: *salvo jure suo*; ut quomodo-
cunque res ad ipsum non perveniat, absque suo de-
trimento id fiat. Verum autem non est, dominum
tunc perinde se habere, ac si personam intermedi-
am ipse delegasset, cui res tradatur: tunc enim vi
mandati haberet pro accepto debitum datum illi
personae intermediæ, adeoque remisisset jus ad dama-
na secuta, si sibi res non redderetur. In proposito
autem dominus non designavit personam, nec re-
nuntiavit juri suo præhabito ex delicto alterius;
sed solum tacitè intelligitur consentire, ut debitor
iniquus eo modo restituere tentet, retenta tamen
obligatione, & jure suo, ut non suo, sed debitoris
periculo fiat, si restitutio non succederet. Sententia
re ipsa mihi verissima.

19 IV. Quia tamen fortassis quandoque præsumi
posset creditorem, seu dominum rei velle remittere
jus suum, si eo casu res tradita Confessario minimè
suspecto sibi non reddatur; ideò cum *Tamb. cit.*
lib. 8. tit. 4. §. 5. n. 7. in fine; non audeo damnare
oppo-

oppositam sententiam, debitorem hoc casu liberari
 à restitutione denuò facienda. Ita absolutè docent
P. Navar. (mutatâ priori sententiâ) *Rodrig. Regi-*
nald. Fillucius, alii, quos affert *Diana p. 2. tr. 3.*
Seçt. 17. Miscell. resolut. 2. censens hanc sententi-
 am esse tutam in praxi. Et non improbabilem cen-
 set etiam *Lessius lib. 2. c. 16. dub. 6. n. 67.* Ratio
 modò indicata est: quia & tu fecisti, quantum po-
 tuisti; & creditor censetur tunc consentire huic
 transmissioni per hominem ad eò fidelem putatum,
 perinde, ac si ipse designâisset; & ideò velle cedere
 iuri suo, si præter omnem opinionem res ei non
 tradatur, siquidem tu prudenter te gessisti. Sed tu
 benè pondera dicta superiora, & cogita; & ex di-
 ctis judica de uno, & altero casu hîc incidente.

Casus incidens.

Confessarius bona fide, & errore inculpabili du-
 ctus tibi indicit pœnitenti, ut pecuniam, ali-
 amvè rem, quam à Petro surripuisti, des pauperi-
 bus: tu promptè exequeris, eam mox integrè pau-
 peribus distribuens; postea sive idem Confessarius,
 te meliùs perpensâ, sive alius doctor tibi insinuat,
 te meliùs perpensâ, sive alius doctor tibi insinuat,
 incautum fuisse consilium: cum enim sciretur do-
 minus, ipsimet res sua restituenda erat, & non pau-
 peribus. Teneberisne iterum rem domino resti-
 tuere, vel compensare? *R.* Omnino, quòd sic, se-
 cundùm Sententiam communem modò probatam;
 eadem enim omnino est ratio, quæ in casu fuit po-
 sita. Quòd si tamen velis sequi Sententiam modò
 propositam, certè cum *Tamburino ibidem n. 8.*
 non

378 *Tract. IV. Prelim. ad Præcepta 2. Tab. Cap. IV.*
non audeo, te iterum obligare. Ratio videtur
esse, quòd dominus non debeat esse invitus in tanta
pietate tua, quin consentiat in illam eleemosynam,
in ejus spirituale commodum erogatam: Et confir-
matur: Nam alioquin si denuo restituas, plus resti-
tues, quàm debes: (ad quod justitia te nunquam
obligat) quia dares nunc pecuniam illam ablatam,
& insuper jam antè dedisti bonum illud spirituale
eleemosynæ, quòd jam cessit pro lucro spiritali
domini. Supponitur autem semper hìc bona fides
& Confessarii, & pœnitentis; alioquin certum est,
obligationem non extinguì, quin in defectum pœ-
nitentis ipsi incumbere Confessario, juxta dicta. c.
preced. Sect. 1. §. 3. de consulente ad damnum pro-
ximi.

Casus incidens alius.

21 **T**itius æger famulo suo dat vas argenteum, ut
suo nomine dono tradat Cajo. At famulus
non tradidit, sed detinuit dolosè usque ad mortem
Titii domini sui. Quæritur hìc, ad quidnam fa-
mulus obligetur? Molina *tract. 2. disp. 263. n. 7.*
cum aliis multis docet à famulo duplicatam deberi
restitutionem: Cajo enim donatario debet valis
æstimationem propter damnum, quod illi intulit,
dum ei donum non tradidit, vel saltem ei non signi-
ficavit, ut potuisset illud Cajo acceptare, vivente
Titio, & sic jus in donum acquirere. Hæredibus
autem Titii debet restituere ipsum vas argenteum:
quia cum omne mandatum exspiret morte man-
dantis, illud autem mandatum Titii ante illius
mor-

mortem non habuerit effectum, jam nunc vas illud non pertinet ad Cajum donatarium, sed ad hæredes defuncti Titii: nisi fortè donatio facta fuerit ad pi- am causam: tunc enim in favorem animæ præsumi- tor mandatum subsistere. Sic *Molina*, & in rigore quidem verissimè. Verùm duplicata hæc restitutio dura nimis erit famulo. Ideo probabilis videtur Sententia Sa. v. *Donatio* n. 25. Et aliorum cum *Tamb. cit. n. 12.* Nimirum sufficere, si famulus reddat ipsum vas Cajo donatario, nihil hæredibus. Ratio est: quia satis probabile est, mandatum illud, cum sit favorabile, & gratia facta, non expirare morte mandantis, sicuti nec morte concedentis ex- spirant cæteræ gratiæ factæ, ut sunt concessiones privilegiorum, dispensationum, Indulgentiarum &c. ut latissimè docet *Sanch. l. 8. d. Matr. disp. 28. præsertim n. 46.*

SECTIO. II. Quo ordine restituendum?

SUMMARIUM.

24. Ordine restitutionis debita certa præferenda sunt incer- tis, ita ut habens plura debita prius restituere de- beat certa debitoribus notis, postea de reliquo in- certa, quousque se extendunt facultates.
26. Pariter debita realia præferenda sunt personalibus:
29. Inter debita autem personalia, hypothecata præferenda sunt nudis non hypothecatis usque ad n. 34.
34. Vsque ad n. 40. docetur summarie, quæ, & quo ordine, ex bonis defuncti solvenda sint.
40. Inter debita nuda, onerosa præferenda sunt gratuitis, ita ut quis prius solvere debeat debita contracta ex donatione, legato &c.

43. *Reliqua debita personalia nuda ejusdem rationis: scilicet nec hypothecata, nec privilegiata indifferentes solvenda sunt pro rata parte facultatis, & debitorum proportione geometrica.*

44. *Solvitur fundamentum opposita sententia:*

45. *Vsque ad n. 49. enumerantur quatuor casus, quibus debitor non potens solvere omnibus licite solvit uni, vel pluribus integrum debitum ante alios, etiam priores creditores.*

22. **R**estitutionis ordo duplex statui potest. Unus ordo restituendi consideratur inter ipsos debitores seu personas damnificantes, quæ scilicet cooperando damnum aliquod intulerunt: quoniam ordine in solidum, vel pro rata restituere teneantur, hoc explicatum habes *c. preced. Sect. 1.* Alter ordo restituendi consideratur inter ipsa debita diversa, vel personas plures, quibus aliquid debetur, & unicuique restituendum est; quisnam modus servandus, seu quænam debita restitui, aliis præferri, & prius restitui debeant. Et quidem, si debitor habeat sufficientia bona, quibus omnibus creditoribus solvendo sit, nulla habenda est ratio ordinis, cuiam prius, vel posterius solvatur, dummodo enim solvatur cuivis, seu prima, seu ultima vice, justitiæ satis fit, & nulli fit injuria. Quando verò debitor non habet sufficientia bona, nec est solvendo omnibus, ut necessariò aliqui debito suo in toto, vel in parte carere debeant, tunc certum est justitiam, & æquitatem postulare, ut inter debita & creditores aliquis ordo servetur; alioquin enim necessariò aliis fiet injuria. Res maximè est juridica, & intricatissima; sistendo intra terminos Theologiæ Moralis sit brevis, & clara.

ASSER.

ASSERTIO II.

Ordine restitutionis, cum debitor non est sol- 23
vendo omnibus, preferenda sunt debita certa
incertis; realia personalibus; inter personalia hy-
pobecata vel privilegiata nudis; inter nuda, oner-
ata gratuita, maturata nondum maturatis in to-
tum. Reliqua indifferenter pro rata parte debiti
proportione geometrica. Hæc Assertio latissime
patens labyrinthum continet difficultatum: sed
conabor in communiore semper DD. Sententia clarè
& breviter procedere.

§. I.

*Debita certa preferenda incertis in
totum.*

Hoc est: Quando debitor habet multa debita, 24
quorum aliqua sunt certa, quæ scilicet pro-
priis creditoribus, vel dominis cognitis restitui pos-
sunt temporaliter; alia verò incerta, quæ scilicet
propriis dominis, eorumve hæredibus, aut ignotis,
aut alia de causa restitui non possunt temporaliter,
sed eorum locò pauperibus, vel piis usibus, is
prius restituere debet debita certa creditoribus no-
tis in totum, & postea de reliquo residuo debita in-
certa, quousque se extendunt facultates, totum,
partem, vel omninò nihil. *Communis DD. S. An-
ton. Navar. utriusque, aliisque plurimis congestis,
Vasq. opus. de restit. c. II. n. 9. Less. lib. 2. c. 15.
dub. 1. Laym. cit. c. II. n. 1. Lugo Disp. 20. Sect. 1.
n. 2.* Ratio est: quia domini, & creditores certi ex
iustitia

382 *Tract. IV. Prelim. ad Præcepta 2. Tab. Cap. III.*
justitia commutativa propriè dictum jus habent ad
debita sua exigenda: domini autem & creditores in-
certi, ut tales, non possunt habere jus ad debita sua
exigenda, ut sibi solvantur, ut nimirum eo statu est
impossibile. Et licet eis competat jus exigendi, ut
suo loco sibi debita restituantur, pauperibus, vel
piis usibus pro salute sua, non possunt tamen præsu-
mi, ordinariè saltem, id velle in præjudicium credi-
torum certorum, nisi in casu ex circumstantiis col-
ligi possit, eos omninò velle potius debita sua in-
certa in pauperes, consanguineos, vel pios usus ero-
gari, quàm aliis creditoribus solvi: qua ratione con-
trarium docuit Molina *disp. 760.* Et notat Lugo
cit. n. 5. Ipsi denique pauperes, Ecclesiæ, vel pia lo-
ca nullum ex se habent jus exigendi illa debita, nisi
remotum, & valdè imperfectum, quatenus scilicet
debitor rei incertæ, vel ex præsumpta domini vo-
luntate, vel ex jure Ecclesiastico tenetur eis elargiri
sua debita incerta: ergò debita certa præferenda
sunt incertis.

25 *Excipe per omnem modum:* nisi res aliena in
specie extet apud iniquum possessorem: hæc enim
si vero domino restitui non possit, potius pauperi-
bus, vel Ecclesiæ tribuenda erit, quàm ut ex tali re
aliis certis creditoribus satisfiat. *Ratio est:* quia
creditoribus certis debitor obligatus est tantum ex
propriis bonis solvere, non ex alienis: res autem
certa in specie apud iniquum possessorem detenta,
verè est aliena, non enim facta est ipsius, sed
mansit sui veri domini, quamvis ignoretur; ergo
&c.

§. II. De-

§. II.

Debita realia preferenda sunt personalibus in totum.

Similiter quando debitor habet multa debita, aliqua realia determinata in specie & individuo, cum scilicet ipsa res aliena in individuo apud debitorem existit, cujus proinde dominium apud creditorem, seu dominium remansit, ut est res habita ex contractu non conferente dominium, ut pignore, deposito, commodato, locato &c. Item res inventa, bona fide accepta, acquisita per furtum, vel ex alio delicto formali, vel materiali: ea certis, ac propriis dominis integra restituenda est, priusquam reliquis debitis personalibus satisfiat, esto omnino nihil super esset, quo aliis creditoribus satisfiat. Communis apud *Molinam*, aliisque cit. omnes. Ratio clara est: cum enim dominium illarum rerum manserit apud creditorem, seu dominum, illi soli restituenda erit, nec absque ejus injuria aliis creditoribus dari, vel inde satisfieri potest: nam alii creditores nullum omnino habent jus, ut eis ex rebus alienis, sed solum ex rebus illius debitoris satisfiat.

26

Hinc specialiter, si res er. pta, v. g. equus, domus, ager &c. adhuc apud emptorem existat, nondum persoluto pretio, creditori, seu venditori ante omnes alios restituenda sunt: idque secundum omnes, quando venditio facta est simpliciter per traditionem equi, & nudam, seu non assecuratam promissionem pretii; quia tunc dominium rei ven-

pitæ

II. De-

384 *Traët. IV. Pralim. ad Præcepta 2. Tab. Cap. IV.*
ditæ non transivit in emptorem, sed apud vendito-
rem remansit, quousque pretium solvatur. Secus
est, quando venditio facta est per traditionem rei,
& pretii promissi assecurationem, per pignus, vel
hypothecam, vel fidejussionem alterius: tunc
enim dominium rei venditæ plenè transivit in em-
ptorem, & debitum pretii fit merè personale aliud-
28 dè sufficienter assecuratum.

At: quid si venditio facta fuit per traditionem
rei, & pretii, non quidem assecurationem, per pi-
gnus & fidejussionem, sed per fideihabitationem
creditoris ipsius, utpote qui pretium pro soluto ha-
buit, vel emptoris fidem secutus est, ubi etiam domi-
nium rei venditæ ad emptorem transiit? Etiam
tunc nondum persoluto pretio, adhuc debitum
præferendum esse aliis debitis personalibus, docet
communior DD. *Cajetan. Sylv. Navar. Rebell. Bo-
nacina*, alii cum *Lessio, lib. 2. c. 15. dub. 2.* Eo
quòd creditor fidem habens pretio promisso, vi-
deatur habere tacitam hypothecam in re vendita,
quousque pretium solvatur: ideòque in re ipsa re-
stituenda, vel ejus pretio solvendo, aliis credito-
ribus præferri debeat. Verùm, quia illa tacita
hypotheca nullo jure ostendi potest, ideo æquè pro-
babilis est opposita Sententia, negans tale debitum
præferendum esse aliis personalibus debitis. Ita
cum aliis *Molina disp. 536. Vasq. c. 1. de restitut.*
dub. 1. num. 19. Laym. cit. c. 11. num. 2. Lugo
disp. 20. Sect. 2.

§ III.

Inter personalia debita hypothecata preferenda nudis in totum.

Inter debita personalia, & indeterminata in aliquo genere, ut maximè pecunia, vinum &c. ex mutuo, vel vendito, aliqua sunt hypothecata, aut hypothecâ expressâ, quando debitor in fidem solutionis expressè obligat rem, vel res suas, aut pignus dat: aut hypothecâ tacitâ, quando absque expressione debitoris, tamen ex dispositione juris, res debitorie intelligitur obligata creditori in securitatem solutionis: sic uxor habet tacitam hypothecam in bonis mariti in securitatem dotis: pupillus habet tacitam hypothecam in bonis Tutoris: Ecclesia, Hospitale &c. similem tacitam hypothecam habet in bonis Curatoris &c. Et utraque hypotheca aut est generalis; qua omnia bona debitoris præsentia & futura obligantur; aut est specialis, qua solum res aliqua debitoris determinata, hæc domus, hic fundus &c. obligatur. In his, quantum est ex natura rei talis est ordo.

29

Inter debitores hypothecarios, habentes hypothecam expressam, præferuntur habentibus tacitam tantum; similiter habentes generalem, habentibus specialem tantum. Inter plures aut similem habentes hypothecam, aut expressam, aut tacitam, aut generalem, aut specialem, ille præferendus est, qui antiquius habet debitum: hic enim maximè valet regula juris § 4, in 6. *Qui prior tempore, prior jure.* Et ratio posterior non potest tollere jus alteri jam

30

prius acquisitum. Excipiuntur tamen varii casus in Jure: qui quia sunt meri juris positivi, ac juris externi, & pro diversitate locorum variantur, partim videri possunt apud *Authores cit.* passim; partim potius interrogandi sunt in casu fortè occurrente ex Juris Consultis, & Officialibus locorum.

31 II. Omnia debita hypothecata ipso jure naturæ præferuntur omnibus aliis debitis nudis, vel chyrographiis tantum, non hypothecatis. Ratio evidens est: quia creditores hypothecarii non solum debitorem, seu personam ipsam, sed etiam rem ipsius obligatam habent: alii autem creditores non hypothecarii, sed chyrographarii solum ipsam personam debitoris obligatam habent, quamvis talis obligatio chyrographo proprio, instrumento publico, testimonio, vel debitoris confessione probetur. *L. Eos, C. qui potiores in pignore.*

32 III. Post debita hypothecata in foro externo etiam præferuntur aliis debita solemnizata, seu publico instrumento coram judice, notario, & testibus facta, sed hæc nihil ad nos.

33 IV. Tandem debita alia privilegiata, quæ omnibus aliis debitis personalibus etiam hypothecatis præferuntur.

§. IV.

Item debita privilegiata præferenda nudis sunt in totum.

34 **R**ursus inter debita personalia debita sunt aliqua privilegiata, seu speciali juris privilegio omnibus aliis personalibus debitis præferenda. Utpote.
I. Ex

Seç. II. Quo ordine restitendum? 387

I. Ex bonis defuncti ante omnia alia debita quomodolibet hypothecata solvendæ sunt expensæ funeris. *L. Penultima. ff. de religiosis, & sepulchris funerum.* 35

II. Expensæ necessariæ ad confectionem inventarii, & ad apertionem testamenti, item Medicorum solaria vel honoraria, & pharmacorum pretia. Communis DD. ex *L. ultima, §. in computatione. C. de jure deliberandi.* Rationem mox dabo. 36

III. Plerisque locis, maximè in nostris partibus, servitorum, & operariorum ad necessarium usum conductorum mercedes, reliquis omnibus debitis secundum æquitatis rationem præferuntur. Vide *Valq. de restit. c. 11. dub. 3. num. 83.* 37

IV. Tandem sequuntur, & aliis in totum præferuntur debita legitima Superiorum. *Ratio omnium horum est: quia ejusmodi debita aded necessaria non censentur contracta in fraudem antecedentium creditorum.* Et alioquin nemo reperietur, qui indigentibus tali obsequio ministrare, vel id præstare vellet, si de solutione jure prælationis certus non esset. 38

Cæterum alii creditores à jure privilegiati sunt, et totum debitum suum postulare possint, antequam alii creditores chyrographarii tantum, non hypothecati, vel similiter privilegiati admittuntur: ut est ipsa Respublica creditrix: qui illam pecuniam deposuit ad depositarios ad Respublicas constitutos: qui ad navem instruendam, vel emendam, pecuniam credidit, aut ædificia publica &c. privilegium prælationis habet, quæ ex juribus allegatis videri 39

videri possunt apud Laym. *cit. n. 6.* strictè. Multis locis privilegium prælationis habent etiam Hospitalia, Ecclesiæ, & similia loca pia in suis debitis, prout etiam hîc Passavii statutum est.

§. V.

Inter nuda debita, præferenda onerosa gratuitis in totum.

40 **N**imirum inter debita personalia indeterminata nuda, & simplicia, scilicet nec hypothecata, nec privilegiata, ea quæ sunt ex contractu oneroso, ut emptione, mutuo, locato, censu &c. item ex delicto, ut furto, usura &c. præferuntur in totum iis, quæ sunt ex contractu gratuito tantum, ut donatione, legato &c. *Communis DD. apud cit.* Ratio est: quia omnis contractus gratuitus, promissio, donatio, legatum, &c. alicui factus, habet annexam tacitam conditionem: *Nisi aliquod obset, quo minus res promitti, vel tradi, vel solvi possit:* atqui, quando supervenit inopia debitoris gratuiti, ita ut non sit omnibus solvendo, jam aliquid obstat, quo minus donatario, vel legatario res gratuito promissa solvi, vel tradi possit, nimirum obstant alia debita ex contractu oneroso, vel delicto, quorum omninò strictior est obligatio: creditores enim ex contractu oneroso, vel delicto, habent jus ad rem sibi debitam, tanquam aliundè suam, utpotè quæ vel antè erat sua, & ablata est, pretio non soluto, vel pro qua jam pretium solverunt: ideòque suo debito privari non possunt absque positivò suo damno: creditores verò, vel promissarii gratuiti non ha-

bent jus ad rem contractu gratuito promissam, tanquam aliunde suam vel sibi debitam, sed ex mera gratuita, & libera voluntate promittentis, donantis, vel legantis, ideoque tali debito absque omni suo positivo damno privari possunt: ergo debita ex contractu oneroso, vel delicto naturali jure & æquitate in totum præferenda sunt debitis ex contractu gratuito tantum.

Sed nunquid etiam inter debita ex contractu oneroso, & ex delicto, ordo servandus erit? D. Thomas *opus*. 37. c. 18. vult prius solvenda esse debita ex delicto. Navar. autem c. 17. n. 53. contendit prius debita ex contractu esse solvenda. Communis jam sententia negat, ordinem servandum esse inter ea debita, sed indiscriminatim solvendum esse pro rata ratione facultatis. Ita Sylv. Angelus, Pet. Navar. Laym. Luga II. *sæpe cit.* Et ratio est: quia neque jura exprimunt, neque ratio aliqua convincit inter creditores ex contractu & delicto ordinem aliquem prærogativæ, vel prælationis locum esse: cum utriusque generis debita æqualiter sint ex injuria. Quod autem creditor ex delicto censeatur magis esse invitus sibi debitum suum, seu rem involuntarie ablatam non reddi, quam debitor ex contractu, qui voluntarie rem suam alienavit, potest quidem augere obligationem restituendi intensive, ita, ut magis peccet non restituens debitum ex delicto, quam non restituens debitum ex contractu; non tamen potest augere obligationem restituendi extensive, ita, ut plus, vel potius, ante alium, & in præjudicium alterius creditoris ex contractu debeat

390 *Tract. IV. Prelim. ad Præcepta 2. Tab. Cap. IV.*
restituere debita ex delicto: justitia enim in quanti-
tate restituendi non respicit alterius, scilicet credi-
toris animum, magisne, an minus invitus sit, sed so-
lùm respicit alterius jus, & quantum ipsi debeatur:
utrivis autem creditori debetur res sua simpliciter,
sive ex contractu, sive ex delicto debeatur.

42 §. Tandem inter debita nuda ex contractu nimis
clarum est, maturata, quorum scilicet solvendi ter-
minus jam elapsus est, in totum præferenda, &
priùs solvenda esse, quàm debita maturanda, quo-
rum terminus nondum impletus est.

§. VI.

Reliqua indifferenter pro rata parte facultatis, & debitorum proportione geometrica.

43 **D**ebita personalia ejusdem rationis nuda, sci-
licet nec hypothecata, nec privilegiata, nec
ratione contractus onerosi vel gratuiti diversa, sol-
venda sunt pro parte rata secundùm proportionem
debitorum, & facultatum debitoris, quousque ni-
mirùm se facultates extendunt, dividendo in partes
majores & minores proportionaliter respondentes
debitis ipsis majoribus & minoribus; idque indif-
ferenter, nulla habita ratione, utrum tempore prio-
ra, vel posteriora sint, priùs vel posteriùs perantur:
adeò, ut si debitor, qui omnibus se solvendo impa-
rem novit, uni creditori præ aliis in totum solvat
nulla suadente necessitate, in fraudem aliorum age-
re, & injuriam iis inferre censeatur. Ita communis
DD. *S. Antonin. Sylv. Angel. Reginald. Nav. veter-*
que, aliis citatis Molina tom. 2. disp. 536. §. quando

creditors. Less. cit. c. 5. dub. 6. n. 44. Laym. cit. 6. 11. n. 6. Etsi contra sentiant, & debita prius contracta, & petita præferenda censeant graves DD. S. Thom. Medina, Gabr. Tolet. Sa. Valentia, Suarez, aliisque cit. Lugo cit. disp. 20. sect. 7. §. 2. Ratio nostræ communis sententiæ est: quia creditores debitorum merè personalium habent æquale jus in personam debitoris immediatè, & in ejus bona mediatè, & indeterminatè tantùm: neque enim ex eo, quòd unus creditor alio prior, vel posterior sit, habet majus, vel minus jus indebitoris bona, vel certâ partem bonorum ipsi priorum, & nullâ hypothecâ obligatorum: ergò creditoribus personalibus æqualiter satisfaciendum est pro rata parte, proportionè debitorum & facultatum.

Neque urget fundamentum oppositæ Sententiæ: 44
nam Regula illa allegata juris. *Qui prior tempore, prior jure*, solum locum habet inter illos, qui habent jus ad eandem rem determinatam sibi ex pacto obligatam: ut in sponsalibus repetitis, prior sponsus præfertur posteriori: & in venditione ejusdem rei absque traditione pluribus facta, prior emptor præfertur posteriori: In locatione domûs v.g. primus conductor, posterioribus; unde est illud vulgare: *Qui prior venit ad molendinum, prius molit.* Et magis ad propositum in debitis hypothecatis prior creditor præfertur posteriori similem hypothecam habenti, quia singuli habent jus ad eandem rem determinatam sibi in specie obligatam; unde meritò jus prioris præferri debet juri posterioris; imò posterior in æquali causa non potuit præjudi-

care juri prioris jam antea acquisito. At verò in debitis merè personalibus, quæ solùm personam debitoris immediatè obligatam habent, & mediatè, & indeterminatè tantùm in ejus bona, creditores nullum acquisiverunt jus in ejus bona vel partem bonorum determinatè, sed solùm quilibet indifferenter jus habet ad petendum suum debitum, ideo omnibus satisfaciendum erit æqualiter, vel in totum, si facultates debitoris sufficiant, vel pro rata parte secundùm proportionem debitorum: neque enim jus prioris creditoris præjudicare potuit juri posterioris ad exigendum suum debitum. Accedit jam communis praxis, saltem in Germania nostra, in solutione ejusmodi debitorum personalium, & indeterminatorum. Interim tamen, non tantùm creditor quivis semper jure accipere potest, quòd ipsi à tali creditore ultrò offertur quacunque de causa, nec tenebitur postea aliis creditoribus debito suo in toto, vel in parte defraudatis aliquid restituere, nisi ipsimet debitorem prævisa impotentia omnibus satisfaciendi, ad solvendum sibi totum præ aliis vi, vel fraude induxisset, uti cum aliis optimè notat Laym. c. n. 6. Verùm etiam plures casus sunt, quibus debitor non potens solvere omnibus, licitè poterit solvere uni, vel pluribus integrum debitum ante alios, etiam priores creditores absque eò, quòd censeatur solvere in fraudem creditorum aliorum. Enarro breviter.

45 *Primus est*: Si unus creditorum debitum suum exigat, aliis (etiam magis privilegiatis) tacentibus: quia creditor vigilando, & exigendo, meliorem suam

suam conditionem fecit. Jus enim Civile vigilantibus scriptum est, ideoq; non revocatur ab eo, quod ante alios creditores accepit. *L. Pupillus. ff. Qua in fraudem creditorum.* Excipitur: Dummodo alii creditores hypothecam meliorem non habent. *Vide citatos.*

Secundus: Si unus creditorum personalium longe alii pauperior, & in gravi necessitate constitutus sit, poterit lege Charitatis permittente in foro conscientiae, huic totum debitum solvi pra aliiis, sedulata alia ordinatione Judicis, uti probabilissimè docent D. Thomas *opusc. 73. c. 8. Sylv. Sa.* aliisque cit. Laym. *cit. n. 7.* contra Lessium *dub. 7. n. 6.* & alios oppositum docentes: & verè quidem, quando pauperior creditor esset non in gravi, sed communi tantum necessitate: talis enim pauper neque jure naturali Charitatis, neque ullo jure positivo habet jus praelationis; ideoque alii creditores essent rationabiliter invitati, ipsi in eorum damnum, & praedudicium ante se totum solvi.

Tertius: Si debitis gravatus ante alios creditores solvat aliquid, unde ejus facultates diminutae non sunt, ut si pro aedibus emptis justum pretium solvat. Si famulis vel operariis mercedem pactam solvat, qui tantundem commodi in bonis debitoris adferunt: inde enim aliis creditoribus nullum damnum inferitur, ut ex Navar. *c. 16. n. 270.* & aliis notat bene Laym. *cit. c. 11. n. 8.* Quia etiam famuli, vel operarii, qui bona fide operas suas conduxerunt, etsi advertant, dominos ex eo famulatu impotentes reddi ad restitutionem aliorum debitorum, debitam

394 *Tract. IV. Prelim. ad Præcepta 2. Tab. Cap. II.*
sibi mercedem petere licitè possunt, *secundum omnes.* Neque tenentur ob id à famulatu discedere, ut contra aliquos docet Molina *tom. 2. disp. 30. §. Juxta hæc,* & alii. Neque enim tales famuli contra justitiam peccant, si à dominis rogati in servicio perseverantes justam mercedem accipiant; sed neque contra Charitatem, si res ita comparata sit, ut licèt ipsi famulatum non præstent; alii tamen non defuturi sint, qui operam suam conduci patiantur.

48 *Quartus:* Si debitis gravatus aliquid expendat ad ea, quæ necessaria sunt ad vitam, famam, statum, justè acquisitum conservandum, nullam injuriam creditoribus infert. Sic enim ex suis bonis comparare non prohibetur vestes, pharmaca, cibos, aliâque ad sui, uxoris, liberorum, & necessariæ familiæ sustentationem, equos, item & famulos ad statûs conservationem necessarios, *juxta communem DD.* Cæterùm quæ debitis gravatus & solvere impotens, uxori ac liberis contulit ad necessariam sustentationem, studia litterarum &c. siquidem liberi, vel uxores propria bona non habeant, nihil postea tenebuntur restituere creditoribus debito suo fraudatis, uti ex communi notat Sanch. *lib. 9. de Matr. disp. 4. n. 29.* nam paterfamilias ex justitia obligatus est liberos, & uxorem alere, necessaria impendere: ergo liberi, & uxor hoc suum debitum accipere possunt ex ejus bonis, nullo reali vinculo obstrictis, absque præjudicio aliorum creditorum, etsi postea non integrè solvendorum. Quòd si verò uxor, & liberi gratuitas donationes, aliòsve

aliósve sic superfluos, aut non debitos sumptus acceperunt, omninò restituere debebunt creditoribus, alioquin debito suo fraudandis, si intra legitimum tempus exigant, de quo fortè alibi plura. A fortiori, & strictius longè restituenda erunt, quæ uxores, & liberi seu vivente, seu defuncto marito, de bonis ejus in fraudem, & damnum creditoris surripiunt, & ut ajunt, ad carceres ponunt, communi quidem, sed iniquissima praxi: nisi quandoque eos verè gravis necessitas excuset.

SECTIO. III.

Causa excusantes à restitutione, ut vel differri, vel omninò omitti possit.

SUMMARIUM.

50. Usque ad n. 53. assignantur tres regulae universales pro differenda, vel omninò omittenda restitutione.
53. *Causa excusantes à restitutione, ut, quamdiu durant, licite differri possit generaliter sunt quatuor: nimirum.*
 54. I. Ignorantia inculpabilis.
 55. II. Impotentia.
 56. III. Necessitas propria. &
 57. IV. Damnum ipsi creditori, vel tertio, aut Communitati ex restitutione secuturum.
58. Necessitas propria excusat, quoties restitutio fieri non potest absque damno, vel periculo salutis.
59. Unde non est obligatio statim restituendi cum damno spiritali animæ;
 60. Nec cum damno vitæ vel incolumitatis corporalis;
 61. Nec cum jactura famæ, vel libertatis.
 62. Quando verò quis sine periculo infamiae restituere potest, saltem per Confessarium, vel aliam personam tertiam tenetur.

64. Item

64. *Item II. necessitas propria excusat etiam ad differendam restitutionem, quando ea fieri non potest absque mutatione status honesti justè acquisiti. (suum.*
65. *Quando nimirum quis deberet totaliter mutare statum*
66. *Justè & honestè acquisitum: secus, si quis statum suum injustè & g. fraude, dolo, usuris furtis, rapinis, bello injusto, &c. comparasset:*
67. *Talis enim tenetur restituere totum, quantum citra extremam necessitatem carere potest, nisi periculum infamiae excuset*
68. *Quæ omnia extendenda sunt etiam ad heredem mala fidei.*
69. *Denique III. necessitas propria etiam excusat ad differendam restitutionem, quando ea fieri non potest absque damno gravi in bonis temporalibus,*
70. *Quoties & quamdiu scit, debitor in bonis propriis deberet pati*
71. *Damnum inde maius, quam creditor.*
74. *Idque verum est in quocunque debito, sive ex contractu, sive ex delicto.*
76. *At quid, si uterque simul in extrema necessitate versetur, & debitor, si restituat, & creditor, si ei non restituatur?*
77. *Probabilius eo casu adhuc debitor non obligatur restituere,*

49 **C**AUSÆ excusantes, vel non excusantes à restitutione facienda, hæcenus sparsim toto tractatu, præsertim *c. preced. de circumstantiis*, plurimæ in particulari indicatæ sunt, si meminisse potes. Ut autem hîc in loco proprio ex professo omnes causæ excusantes, ut restitutio vel differri, vel omninò omitteri possit, ad certa capita revocari possint, regula aliqua generalis omnium directiva assignanda est: & variæ assignantur à Doctoribus.

50 *Regula prima communis est: Bonis inferioris ordinis*

dinis non sunt restituenda cum notabili damno bonorum altioris ordinis. Regula verissima est, sed non omninò universalis, ut patebit, & adhuc indiget probatione.

Alia Regula est : Nemo tenetur restituere cum suo notabili, & majori detrimento, quàm sit creditoris commodum ex restitutione facta. Alii sic universaliùs extendunt : quando debitor vel omninò non habet, unde solvat, vel restituat, vel restituere non potest, nisi cum notabiliter graviori damno sibi, vel suis, vel Reipublicæ inferendo, restitutio differri, vel, nisi impotentia cesset, omninò omitti potest. Neque hæc regula, licet verissima, omninò universalis est, ut patebit : & adhuc sua probatione indiget.

Regula ergo universalissima per se nota, seu nulla probatione indigens, sed ipsas priores regulas probans, assignatur à *Scoto* mox citando communissimè recepta. Quotiescunque dominus, seu creditor rationabiliter contentus esse debet, quòd restitutio differatur, vel omittatur, poterit etiam differri, vel omitti, licet ille reipsa invitus sit. *Scotus* 4. disp. 15. q. 2. a. 4. §. de quinto. n. 33. sic habet : *Illi casus* (scilicet excusantes à restitutione statim facienda) continentur sub hac maxima : *Licet detinere rem alienam, quando ille, cujus est, debet rationabiliter velle eam detineri. Sed in quibusdam casibus hoc debet velle aliquis, etiam rationabiliter, scilicet et rem suam detineri ab alio defacto, posita jam restituendi voluntate cum circumstantiis opportunis ; ergo &c. Dabet enim velle quis*

libet

51

52

libet sibi restitutionem non fieri tunc, quando est in præjudicium communitatis, vel ipsius recipientis restitutionem: quia debet velle bonum suum, bonum commune, & ita dilationem aliqualem illius restitutionis boni utilis, ut servetur majus bonum. Debet etiam velle non fieri restitutionem tunc, quando esset in diffamationem restituentis, quia debet magis velle famam proximi, quam illud modicum commodum suum statim &c. Hæc Scotus. Quam regulam Scoti ait Pet. Navar. apud Laym. cit. c. 12. ut clavem, vel maximam in hac materia sibi statuunt Sylv. Gabr. Medina, & ceteri DD. Et nos igitur super eam statuamus duas Assertiones hæc, & sequenti Sectione, univèrsas causas à restitutione excusantes, 1. ut differri, 2. ut omitti possit, complectentes.

ASSERTIO III.

53 **C**Ausæ excusantes à restitutione, ut, quamdiu durant, licitè differri possit, generaliter sunt hæc quatuor. *Ignorantia, impotensia, necessitas propria: damnum creditori ipsi, vel tertio, aut Reipublicæ secuturum ex restitutione.* Excusat autem necessitas propria ad differendam restitutionem, quoties restitutio nunc fieri non potest, 1. absque damno, vel periculo salutis animæ, vitæ, vel sanitatis corporalis, famæ, vel libertatis. 2. Absque mutatione statûs honesti, & justè acquisiti. 3. Absque damno in bonis temporalibus propriis gravi, & majori, quàm sit damnum domini, vel creditoris ex dilata restitutione: idque in quocun- que

que debito sive ex contractu, sive ex delicto materiali, vel formali: quamvis debitor ex delicto adhuc ad interesse obligetur, non item debitor ex re accepta, vel ex contractu tantum. *Est tota in re communis*, ut patebit explicando, vel probando singulari.

S. 1.

Causa excusantes ad restitutionem differendam generaliter sunt hæc quatuor.

I. *Ignorantia*. Nimirum probabilis, & inculpabilis 54

lis cum bona fide conjuncta, eaque aut facti, ut si ignores, quod res sit aliena, quod hanc rem sibi donans, vel vendens eam furatus sit; aut juris, ut si ignores, quod creditore defuncto debitum adhuc restituendum sit hæredibus, aut res inventa sit restituenda suo domino cognito &c. de hac causa satis late actum est c. 2. sect. 3. *de restit. ex delicto materiali, ex re accepta à possessore bona fidei facienda*; ubi etiam de incipiente dubitare: quæ recole.

II. *Impotentia*: Quando scilicet aliquis omnino 55

protunc non habet, unde solvat, vel restituat quodcumque debitum sive ex delicto, sive ex contractu: nam impossibilium nulla est obligatio. Et, ad impossibile nemo tenetur: dummodo semper adsit, & maneat voluntas restituendi imposterum, cum facultas, seu melior fortuna supervenerit. Hæc causa nullam habet difficultatem.

III. *Necessitas propria*: cum quis scilicet, etsi 56

habeat, unde restituat, restituere tamen non potest

test, nisi cum animæ, corporis, famæ, vel libertatis, statûs justè acquisiti, aut bonorum temporalium jactura, vel damno graviori, quàm sit commodum ex restitutione proventurum domino, vel creditori. Hæc causa latissimè patens mox distinctis §§. prosequenda est.

57 *Quarta*: Damnum ex restitutione proventurum aut ipsi creditori, aut alicui tertio, aut toti Communitati. Hæc causa satis explicata est *c. preced. sect. 2. §. 1. & 3. cui restituendum*. Vides jam omnium harum causarum unam causam esse generalem illam regulam *Scori*, quia scilicet ejusmodi causis subsistentibus, creditor non potest, vel non debet esse invitus rationabiliter rem suam ab alio detineri, vel sibi non restitui, quamdiu nimirum illæ causæ subsistunt. Excusant ergò hæc causæ ad differentiam restitutionem, quamdiu durant, & subsistunt, interim quasi sopitâ, vel dormiente obligatione restituendi. At verò postquam cessant istæ causæ, denudò evigilat, & reviviscit obligatio, præceptumque restitutionis. Si in aliquo casu non cessarent, excusabunt omninò, ut restitutio etiam omittenda foret. Cæteris ergo jam aliundè patentibus, tertia causa necessitatis propriæ modò prosequenda est.

§. II.

Excusat necessitas propria, quoties restitutio fieri non potest.

58 **A**bsque damno, vel periculo salutis &c. Certum apud omnes: Ratio jam indicata est Quia.

Quia nullus sanæ mentis potest rationabiliter velle sibi bona sua inferioris ordinis statim restitui cum notabili detrimento bonorum superioris ordinis debitoris; hoc enim directè repugnat ordini Charitatis: quin potius rationabilissimè velle debet, eò usque ab altero detineri rem suam, undecunque debitam, donec sibi absque detrimento bonorum altioris ordinis restitui possit: atqui bona animæ, corporis, famæ, vel libertatis, omnia sunt altioris ordinis, quàm bona fortunæ temporalis, vel externæ proximo ex contractu, vel delicto restituenda: ergò sicut ex ordine, & lege naturali Charitatis, nemo tenetur cum proprio damno bonorum animæ curare proximi bona corporis, aut cum damno proprio bonorum corporis procurare proximi bona famæ, vel fortunæ: ita etiam ex ordine, & lege naturali Charitatis nemo tenetur restituere proximo bona fortunæ debita cum proprio damno bonorum animæ famæ, vel libertatis, sed quousque periculum ejusmodi gravioris damni perseverat, justè, & rationabiliter restitutio differri poterit, vel etiam debet. Itaque in particulari.

I. Non est obligatio statim restituendi cum damno spiritali, vel periculo salutis animæ; ut si debitor, ablatis omnibus per restitutionem esset lapsurus in desperationem, aut sustentationem medicis illicitis quæsiturus; uxor, & filia præ inopia se sint prostituturæ, filii latrones futuri &c. Quia longè major est obligatio consulendi salutis animæ, & suorum quippe sine altioris boni comparatione, quàm servandi propriam, vel alterius vitam

402 *Traet. IV. Pralim. ad Precepta 2. Tab. Cap. II.*
corporalem, quam statim restituendi sua bona, vel
debita temporalia &c.

60 At, quid, si ejusmodi damnum, vel periculum
spirituale semper perseveraret? *R.* Casum fore ra-
rissimum: quo tamen posito, omninò posse omitti
restitutionem, probabiliter docet cum *Rebello Tam-
burinus lib. 8. tr. 4. c. I. §. 9. n. 3.* Dummodò dili-
genter adhibeantur remedia, ne illa mala perseve-
rent, & restituatur saltem pars, quæ sine magno in-
commodo ejusmodi restitui potest, & creditori in-
de grave damnum non emergat: his enim positis
curret omninò, & urgebit regula nostra generalis.

61 II. Neque est obligatio statim restituendi cum
damno vitæ, vel incolumitatis corporalis, idque
non tantum in necessitate extrema, ut si debitor facta
restitutione fame periturus sit, aut defectu medi-
cinæ comparandæ morbo absumendus &c. sed eti-
am in necessitate gravi, utpote si vitam miserè to-
leraturus, statu suo justè acquisito excisurus, de quo
mox iterum. Omnes cum *D. Thoma, Scoto, alii-
que cit.* Ratio est: quia etiam hic maximè habet
locum regula nostra generalis: cum enim creditor
ipsi debitori in extrema necessitate constituto ex le-
ge Charitatis sub mortali subvenire teneatur, multò
magis rationabiliter contentus esse debet, & invitus
esse non potest, si debitor ad extremam, vel gravem
suam necessitatem sublevandam restitutionem dif-
ferat, servata semper voluntate restituendi deinceps,
cum necessitas cessaverit.

62 III. Neque facienda est statim restitutio cum ja-
ctura famæ, vel libertatis, ut si debitor restituere ne-
queat,

queat, nisi se ipsum vendendo pretium comparet, si restituendo veniat in suspicionem occulti criminis, indeque diffamandus, aut fortè etiam capiendus, Judici tradendus, plectendus esset. *Ratio clara* ex dictis: quia etiam fama, & libertas sunt bona altioris ordinis, quàm bonum fortunæ alteri debitum, consequenter alter non potest rationabiliter velle, ut cum periculo, & jactura famæ & libertatis restitutio sibi fiat, & non differatur, quousque tale periculum cesserit. Quòd si tale periculum nunquam possit cessare (ut fere fit, quando adultera spurium genuit in damnum mariti, & legitimorum liberorum, de quo alibi) cessare etiam debet obligatio. *Hic tamen advertendum.*

IV. Quando aliquis quidem per se ipsum non potest restituere sine certo periculo infamiæ, potest tamen reddere per Confessarium, vel aliam personam tertiam idoneam juxta supra dicta: aut licet sine periculo infamiæ non possit reddere ipsam rem sine infamia ablatam, potest tamen reddere ejus valorem, vel pretium, omninò tenetur facere, quod potest, & quomodo potest, tunc enim cessat ratio diutius differendi restitutionem. *Deinde* damnum infamiæ debet esse notabile ad hoc, ut à restitutione facienda excusare possit: est autem verè notabile, quando debitor verè est in possessione bonæ famæ suæ: quòd si enim quis jam antea non fuit integræ famæ, sed jam infamis de furtis v. g. & rem alienam occultam non potest restituere sine manifestatione novi sui furti, tenebitur restituere, non obstante illo aliquali augmento infamiæ suæ, id enim

404 *Tract. IV. Prelim. ad Præcepta 2. Tab. Cap. IV.*
enim censetur non esse damnum notabile homini
jam antea infami. Addunt non improbabiler *So-*
rens, Adrianus, Valentia, eosque secutus *Tannerus*
disp. 4. de iustitia q. 6. dub. 15. n. 434. & alii: fa-
mam etiam integram alicujus vilis hominis adeo
posse esse parvi momenti, ut non obstante jactura
ejus, adhuc restituenda sit ingens aliqua summa ab-
lata, quamvis enim fama sit altioris ordinis, quam
bonum temporale ex genere suo, in particularibus
tamen circumstantiis plus potest valere ingens bo-
num temporale, sicut aurum ex genere suo plus va-
let, quam argentum; ingens tamen summa argenti
plus valet, quam parva quantitas auri. Verum id
probabilius negant alii, universaliter docentes, non
quam esse obligationem restituendi bonum tempo-
rale cum læsione famæ integræ.

§. III.

*Absque mutatione status honesti, & justè
acquisiti.*

64 **N**ecessitas nimirum propria, etiam excusat ad
differendam restitutionem, quoties, & quam-
diu aliquis ad hoc, ut possit restituere, deberet to-
taliter mutare statum suum justum, & honestum.
Communis D.D. apud citr. Ratio patet ex dictis; is
enim, qui deberet statum suum mutare, verè est in
gravi necessitate, qua proinde durante, creditor non
potest rationabiliter velle sibi debitum solvi, cum
tantâ proximi jacturâ. Deinde, talis mutatio status
vix unquam potest fieri sine infamia, vel dedecore
gravi debitoris, filiorum, ac familiæ; sed infamiae
peric

periculum excusat ad differendam saltem restitutionem; ergo &c. Sed notanter per omnem modum dictum est.

I. *Si deberet totaliter mutare statum suum; Ut* 65
si homo nobilis, dimisso omni famulicio, divendita omni supellectili, domo, equis &c. deberet aliis servire, artem mechanicam, aliudve officium statui suo indecorum exercere; si artifex vendita supellectili, vel instrumentis mechanicis deberet servire, aut mendicare &c. Sic enim ad restitutionem statim faciendam, nemo tenetur mutare statum suum, neque ad id à Confessario obligari potest. Secus est: si solum deberet diminuire statum suum, v. g. remittere de splendore apparatus, conviviorum, famulorum, equorum, ludorum &c. quæ non ad statum simpliciter, sed solum ad splendorem, & pompam status necessaria sunt. Sic enim debitor omnium consensu tenetur diminuire statum ad restitutionem faciendam: quia ab illa solum excusat vera necessitas; at solum diminuire statum quoad pompam, & splendorem non est necessitas, sed modestia potius. Unde sane in pessimo statu versantur, & à Confessario graviter reprehendendi sunt, qui debitis obstricti, nihil tamen de status splendore & luxu remittunt, & ut aiunt, alios, quomodo solvantur, curare solum; & quod pejus est, vix aliquando de hoc in confessione se accusant; reverà enim in tali statu perseverare volentes absolvi non possunt, cum hoc ipso alienum injustè detineant, quod restituere adeò non curant; & insuper obligationem contrahant se interesse, juxta dicta superius.

66

I. Dicitur est: Si debeat mutare statum suum *juste & honeste acquisitum*: utpotè hæreditate, industria, labore, officio, ut si Dux belli iniquas rapinas possideat, si propriis dominis restituat, officio, vel militiâ cedere cogetur, non sine Reipublicæ detrimento. aut non sine jactura sui statûs, & dignitatis, quam militari sua industria comparavit; & deniq; non sine gravi sui dedecore, uxoris liberorumque querelis, aliorum scandalo &c. Hac enim ratione utcunque excusari possunt milites nostri temporis. Secûs dicendum, quando quis statum suum ipsum injustè comparâset: ut si mercator vel alius statum nobilem, vel splendidum sibi acquisivit ex bonis injustè acquisitis, fraude, dolo, usuris, furtis, rapinis, bello injusto; talis utique tenetur restituere etiam cum jactura talis statûs injustè de alieno acquisiti; cùm hoc non sit cadere à statu suo, sed potius ad priorem sibi debitum statum redire.

67

III. Unde si quis nihil haberet, nisi aliunde injustè acquisitum, adeò ut sine injustitia nullum honestum statum habuerit, tenebitur restituere totum, quantum citra extremam necessitatem carere potest, etiam usque ad mendicitatem, nisi periculum infamiæ excuset juxta communem DD. cum Nav. c. 17. n. 158, Laym. cit. c. 12. n. 2. Colligitur ex cap. cum tu, de usuris. Ubi Alexander III. præcipit usurarios etiam sub pœna excommunicationis compellendos esse ad restitutionem, eorûmque domos, & possessiones ex usuris acquisitas debere vendi &c. Addens tamen: *dummodo in facultatibus habeant, unde vivere possint*: significans per restitutionem.

tutionem injustorum non esse ad extremam necessitatem redigendos. Unde rectè notant *Pet. Nav. cum Laym. cit.* artificem etiam non esse redigendum ad mendicitatem per restitutionem, sed artis suæ instrumenta relinquenda esse, sic enim lucrando plus poterit restituere, quàm artis suæ instrumenta valeant.

IV. Dicta extendenda sunt etiam ad hæredem 68
malæ fidei: v. g, filius usurarii, vel mercatoris iniqui mala fide cœpit possidere bona injustè acquisita à Patre, omninò tenebitur etiam cum mutatione status relicti, & iniquè acquisiti à patre, ad restituendum: quia possessio malæ fidei nihil ipsi suffragatur. Quòd si verò bona fide possidere cœpit, non tenebitur postea à statu suo bona fide accepto decidere propter restitutionem faciendam, postquam cognovit eum statum ex bonis injustis esse acquisitum à patre: quia quilibet habet jus ad conservandum statum bona fide acquisitum: expectare ergò poterit commodiorem occasionem, qua sine jactura sui status restituere possit, ut cum aliis notat *Tamb. cit. §. 9. n. 5.*

§. IV.

Absque damno in bonis temporalibus gravi.

Denique necessitas propria etiam excusat ad 69
differendam restitutionem, quoties, & quamdiu debitor in propriis bonis temporalibus deberet pati grave aliquod damnum, & majus, quàm sit damnum creditoris, vel domini ex dilata restitutio-

ne : ut si debitor solvere , vel restituere non possit magnum debitum, v. g. mille aureos, nisi domum, vel prædium vendat multò minoris, quàm valeat, v. g. dimidium infra justum pretium, aut si creditor nimium distet, & magnæ expensæ faciendæ sint in debito transmittendo, imposterùm autem commodior occasio speretur, juxta dicta superiùs. *Ruris semper est eadem* : quia creditor verante lege & ordine Charitatis non potest rationabiliter velle debitum suum statim sibi restituicũm gravi debitoris damno, & majori, quàm suo ex restitutione dilata, sed omninò in dilationem talem consentire tenetur, etsi non ex justitia, tamen ex Charitate, & æquitate naturali. Nec obstat praxis Tribunalium, qua debitor, maximè ex delicto, vel mora culpabili, cogitur restituere, non obstante quocunque ejus damno. Nam Magistratus principaliter debet semper spectare bonum comũne, & obligationem justitiæ; privatus autem homo non obligabitur principaliter spectare bonum commune, vel jus alterius, sed ordine charitatis principaliter potest spectare bonũ suum privatum, intra terminos tamen æquitatis naturalis. Ubi iterum aliqua advertenda sunt.

70 I. Dictum est : *Si debitor in propriis bonis debeat pati damnum* : Sine dubio enim non excusatur debitor à restitutione statim faciendã ob damnum, vel jacturam bonorum alienorum restituendorum: ut quia magnam summam debet restituere, aut quia ex re aliena restituta magnum sibi lucrum cessat : alioquin sequeretur, quò majus esset debitum, eò minor esset obligatio restituendi. Optima conditio pro furibus.

II. De

II. Dicitur est: *Si debeat pati damnum inde majus, quam creditor &c.* Si enim æquale sit damnum futurum creditoris ex dilatione restitutionis, ac eorum ex restitutione facta, sine dubio melior debet esse conditio creditoris, ut in simili mox iterum notabitur. 71

III. Quia in hoc casu probabilissimè Molina disp. 72 754. n. 3. & ex eo Laym. cit. c. 12. n. 2. in fine notant: quando creditor ex dilata restitutione, seu solutione, quamvis justâ patitur damnum emergens, vel lucrum cessans, ipsi omni jure compensandum fore postea à debitore. Quia iniqua esset conditio, si debitor solutionem debiti in suum commodum differre vellet, non suscipiendo in se onus refarciendi damnum ex ea dilatione creditori eventurum; neque creditor aliter in dilationem solvendi consentire tenetur, vel rationabiliter præsumi potest. Vide tamen dicta c. preced. sect. 3. in circumstantia Quando. 72

IV. Denique, sermo hæcenus semper fuit de re- 73stitutione debitorum certorum tantum, sive ex contractu, sive ex delicto: quoad debita incerta enim loco domini, vel creditoris pauperibus, vel Ecclesiis restituenda, sine dubio multò minor necessitas, vel damnum debitoris excusat: imò quæcunque rationabilis causa excusat à differenda restitutione. Quin imò si debitor in actuali gravi necessitate existens verè pauper esset, & magis futurus facta restitutione, omninò probabile est, eam restituendi obligationem omninò consopiri: cum verè pauper ejusmodi debita incerta pauperibus eroganda eti-

410 *Tract. IV. Prelim. ad Præcepta 2. Tab. Cap. IV.*
am sibi applicare possit, ut cum gravissimis Docto-
ribus dictum est *in circumstantia cui.*

§. V.

*Namque in quocunque debito, sive ex contractu,
sive ex delicto &c. Remissive.*

74 **N**ecessitas propria omnibus prædictis modis ex-
cusat ad differendam restitutionem quorum-
cunque debitorum, sive sint ex contractu, ut em-
pto, mutuo &c. modò vera sit necessitas præsens, &
damnum ex restitutione statim facienda emergens
majus, quàm debitoris ex dilata restitutione. Gran-
dis tamen differentia est inter dictos debitores quo-
ad solvendum interesse lucri cessantis, vel emergen-
tis damni: nam debitor ex delicto formali, etsi ob
prædictas causas, quamdiu durant excusetur à resti-
tutione debiti capitalis: at non excusatur à compen-
sando interesse illius temporis, cum delicto suo ori-
ginaria causa sit totius damni creditoris. Secus est
de debitis ex re accepta, vel ex contractu: ut etiam
suprà in circumstantia. *Quando indicatum est, &
latè videre potes apud Lugo disp. 18. sect. 2. & disp.*
21.

§. VI.

Summarium Dictorum.

75 **N**ecessitas propria excusat à restitutione, quan-
do debitor. 1. vel verè non habet, unde sol-
vat. vel 2. etsi habeat, tamen solvendo incidet in
necessitatem extremam: vel 3. si solvat, incidet
in necessitatem verè gravem: dummodò credi-
tor

tor ipse non sit in necessitate æquali gravi. Quando enim etiam creditor esset in æquali gravi necessitate, aut ei ex dilata restitutione æquale damnum emergeret, tunc utique melior erit conditio creditoris innocentis, & habentis strictum jus ad debitum vel rem suam exigendam, quam debitoris maxime nocentis, & non habentis strictum jus, sed solum licentiam charitatis ad debiti solutionem differendam, supposita semper conditione: *Nisi creditor æqualiter, aequè, vel magis indigeat.* Ita ex Navar. utroque, & communi Laym. *cit. c. 12. n. 2.*

76

Sed controversia gravis est: quid si simul in extrema necessitate versentur, & debitor si restituat, & creditor, si ei non restituatur debitum suum, adeoque uterque necessario petiturus sit, v. g. fame, morbo, homicidio; an eo casu adhuc teneatur restituere? Consentunt omnes, quod si debitor prius incidat in extremam necessitatem, non teneri rem tam necessariam restituere creditori, postea similem necessitatem incurrenti: quia debitor in puncto extremæ necessitatis prius acquisivit dominium rei necessariæ jure poli. Econtrà, si creditor prius incidat in extremam necessitatem, debet ei res sua statim restitui duplici jure, scilicet & jure domini ad illam rem, & jure poli ob extremam necessitatem. Quod si verò debitor & creditor simul incidant, vel incisuri sint in extremam necessitatem, nisi debitum restituatur, adhuc debitorem debere restituere, affirmant sanè gravissimi DD. præsertim antiqui cum Scoto *cit.* *Ratio Scoti est:* quia eo casu dominus rei nunquam eecidit à dominio illius rei;

412 *Tract. IV. Prelim. ad Præcepta 2. Tab. Cap. IV.*
rei: ante necessitatem enim habuit rei dominium,
& in puncto necessitatis acquirit novum jus poli ad
illam rem: ergo debitor semper injustè detinet, &
restituere tenetur.

77 Sed verior est opposita Sententia communior,
maximè Recentiorum (à nobis in septimo Præcep-
to latius asserenda); negans eo calu esse obligatio-
nem restituendi. *Ratio solida est:* quia ipso facto,
quo debitor simul & creditor incidunt in extremam
necessitatem, creditor amittit jus suum privatum
dominii ad illam rem, quæ tunc omninò commu-
nis evadit, sicut fuisset ante rerum divisionem: &
uterque tam debitor, quàm creditor acquirunt sibi
omninò æquale jus poli ad eandem rem sibi extre-
mè necessariam: atqui in pari causa juris semper
melior est conditio possidentis, seu manutentis
rem: ergo debitor possidens rem alienam sibi ex-
tremè necessariam, licite retinet, nec tenetur re-
stituere. Alia autem est ratio, quando debitor,
& creditor sunt in æquali necessitate gravi tantum:
quia ob solam necessitatem gravem alterius res non
sunt communes, nec creditor amittit jus suum
privatum, & dominium in rem sibi debitam, si-
cut in necessitate extrema.

78 *Sed excipe per omnem modum:* Nisi debitor ip-
se proximum in eam extremam necessitatem per
suam malitiam conjecisset: ut si calumniâ, vel falso
testimonio alterum conjecisset in periculum mortis,
infamix, amissionis omnium honorum, omninò
teneberis restituere, retractando calumniam cum
periculo similis pœnx, aut aliter satisfaciendo, non
obstan-

obstante tua æquali etiam extrema necessitate: cum
in æquali damno potior debeat esse ratio innocentis
ut ex communissima DD. videbimus in octavo
Præcepto.

SECTIO IV.

Causæ excusantes à restitutione, ut omitti possit.

SUMMARIUM.

79. Causa omninò excusantes à restitutione, ut etiam omitti
possit, generatim sunt quatuor. nim.
80. I. Rei in specie debite, sine omni culpa debitoris bonæ fi-
dei meritis.
81. Remissio creditoris expressa, vel tacita.
82. Usque ad n. 85. legitima remissionis tres conditiones.
83. III Compensatio facta, qua tripliciter fieri potest.
86. & 87. Dne conditiones ad compensationem requisita.
89. IV Auctoritas superior, utpote.
90. Per legem prescriptionis, usucapionis &c.
91. Vel justam sententiam iudicis &c.
94. Et aliquatenus per cessionem omnium bonorum, quatenus
solvere impotens ex dispositione legis creditoribus
suis cedit omnia sua bona.
95. Quæ tamen cessio solum excusat in foro externo, non in-
terno, nisi is verè impotens sit.
96. Nec excusat ea cessio simpliciter à restituendo reliquo, sed
secundum quid tantum, quatenus se impotens
extendit, seu quamdiu durat.
97. Soritur tamen sic bonis cedens duo privilegia. 1. ut non
possit incarcerationi. 2. ut, si post quid acquirat, plus
non petatur, quam facere possit, servatis alimen-
tis necessariis.
98. Sicut etiam ante vel in ipsa cessione in foro conscientia
ea sibi reservare vel detrudere potest: Et eo defun-
cto uxor, ac filii.

99. *An & qualiter ingressus, ac Professio Religiosa liberet debitorem ab obligatione restituendi, vel solvendi debita, tres sunt Sententia.*
100. *Prima communior absolute docet, talem ingredi licite non posse, esto etiam diu expectans, ut debita solvat, ineptus fieret ad ingrediendum postea.*
101. *Alterâ absolute affirmat, talem facta cessione bonorum, quæ habet, statim intrare posse: sed*
102. *Hujus Sententiæ fundamenta facile solvuntur.*
103. *Tertia Sententiæ sic mediat: ut si debitor speret, se manendo in saeculo brevi tempore in toto, vel in parte satisfacturum, ingressum differre debeat: secus, si deberet ad longum tempus expectare: tunc enim facta cessione statim potest intrare*
104. *Si tamen talis ingressus & professus aliqua bona ad Religionem contulisset, Religio solvere tenetur ejus debita juxta vires bonorum allatorum.*
105. *Si autem tali professo afferatur hereditas, legatum, donatio &c. probabiliter non tenetur Religio ex illis satisfacere pro debitis ejus prius contractis.*
106. *Nec talis Religiosus in ordine aliquo artificio, vel labore manuum laborare tenetur ad solvenda illa sua debita.*
107. *Nec egredi ad Beneficium, vel Parochiam, esto si spes probabilis sit satisfaciendi*

ASSERTIO IV.

79 **C**AUSÆ omnino excusantes à restitutione, ut etiam omitti licite possit, commodè revocantur ad hæc quatuor capita. 1. *Rei in specie debita sine omni culpa debitoris interitus.* 2. *Remissio creditoris.* 3. *Compensatio facta, eaque triplex, vel ipsi debitori, vel creditoris creditori, vel creditori ipsi.* 4. *Autoritas superior, ut per legem prescriptionis, per justam Sententiam Judicis, per compositionem Pontificis: Item aliquatenus per cessionem bonorum.* Et non improbabiler in certis circumstantiis

stantis per ingressum Religionis. Sumpsi totum ex communi DD, ut patebit. Ratio omnium continetur in generali nostra regula : quia ejusmodi causis subsistentibus creditor aut sponte vult, aut rationaliter non debet nolle, vel invitus esse sibi restitutionem non fieri.

§. I.

Rei in specie debita sine omni culpa debitoris interitus. Remissivè.

Prima causa excusans à restitutione est, si res in specie, vel potius philosophicè loquendo, in individuo, sine omni culpa debitoris pereat, tam in accipiendo, quam detinendo & pereundo, ideòque locum habet vel ex contractu, universaliter in debitore bonæ fidei, vel ex re accepta tantum. Secus est de debitore malæ fidei, seu ex delicto formali, excepto solo casu, quo res casu apud ipsum perit, similiter certò peritura apud dominum. Hæc latè explicata habes c. 2. *de possessore bona & mala fidei.* Et rursus specialiter *de debitis transmissis, & perditis c. 3. Sect. 4.* quæ recole.

80

§. II.

Remissio creditoris.

Secunda causa omninò excusans à restitutione est, si creditor ipsum debitum expressè, vel tacitè remisit. Tacitè autem remittere censetur in jure, si instrumentum debiti laceravit, aut ante solutionem ultrò reddidit debitori, censetur id fecisse animo condonandi, nisi ex indiciis constet id per errorem, vel alienam causam factum esse; textus vide apud

81

416 *Traff. IV. Prelim. ad Præcepta 2. Tab. Cap. IV.*
apud *Laym.* Ad legitimam autem remissionem ejus-
modi tres requiruntur conditiones.

82 *Prima:* Ut remissio, seu condonatio fiat à po-
tente condonare, qui scilicet habeat rerum suarum
actuale dominium, & liberam administrationem.
Nulla ergo esset condonatio debiti facta à filio fami-
lias, pupillo, Religioso, procuratore rerum aliena-
rum, exactore vectigalium, vel mulctarum, & si-
milium.

83 *Secunda conditio:* Ut lex non obstet. Sunt enim
aliqui casus in jure expressi, in quibus condonatio
ejus, à quo res injustè accepta est, nihil prodest, sed
adhuc restituere tenetur accipiens: ut iudex dele-
gatus aliquid accipiens à partibus, contra præscri-
ptum *cap. Statutum de rescriptis in 6.* Item si Epi-
scopus, vel Archiepiscopus visitans Ecclesias præ-
ter necessarium vicium aliquid acceperit *c. 5. & 6.*
de consibus, & actionibus in 6.

84 *Tertia conditio:* Ut remissio debiti fiat liberè, &
sine vi, vel fraude. Est enim species donationis, quæ
essentialiter debet esse liberalis, & liberæ voluntatis.
Nulla ergo est remissio debiti quocunque metu ex-
torta: Ut si debitor centum aureorum dicat credi-
tori: non te solvam, nisi remittas dimidium; qua
ratione potentes sæpè mercatoribus, mechanicis,
officialibus inferioribus debitorum, vel partiales
solutionum remissiones injustissimè extorquent,
quippe cum miseri desperent obtinere totum debi-
tum, consentiunt quidem accipere partem mediam,
tertiam, remisso aliquo, sed non sine tristi involun-
tario mixto, adeoque gravi injuria, & damno suo, ad
quod

quod compensandum debitores omninò obligati manent in conscientia: res certissimæ veritatis, sed iniquissimæ praxis. Nulla quoque est remissio debiti per fraudem obtenta, ut si quis simulet se impotentem restituere, aut pauperiorem, quàm sit. Unde in conscientia non sunt securi Mercatores valentes, qui prætextu indigentia concordias exigunt à creditoribus, qui metu amittendi totum debitum singuli partem remittunt, cum reverà debitor plura possit solvere, & id totum, quod superest, sibi retinet ex alieno: consequenter in conscientia semper ad restitutionem obligatus manet, cum remissio illa fraude extorta nulla sit, ut Lugo ait *disp. 21. Sect. 4.*

§. III.

Compensatio facta.

Tertia causa omnino excusans à restitutione est 85
compensatio facta, eaque triplex. *Prima* est compensatione facta ipsi debitori, cui creditor vicissim aliquid debet; justissimè enim debitum alteri regas, qui vicissim tibi debens non solvit: imò dicitur *L. 3. ff. de compensationibus: Interest nostra potius non solvere, quam solum repetere.* Et: *compensatio solutionis instar censetur.* *L. si debitor. ff. Qui potiores in pignore. Nihil interest, solveritne aliquis, vel compensaverit.* De hoc jam dictum *c. 3. Sect. 2. §. 1.* *Secunda* est compensatio ex rationabili causa facta creditoris creditori: Sic enim in foro conscientia primus debitor liberatur à restitutione, ut ibidem explicatum habes. *Tertia* est compensatio facta ob rationabilem causam à debi-

tore ipsi creditori per æquivalens aliundè collatum, utpote vel tantundem donando, legando, officium aliquod tanti valoris procurando, aliudve beneficium exhibendo. Ad ejusmodi compensationem duæ requiruntur conditiones:

86 *Una est*: Ut creditor consentiat saltem tacitè, aut saltem rationabiliter consentire debeat, vel præsumi possit: idque maximè in debitis ex delicto, quæ debitor sine periculo infamiae apertè solvere non potest. Casum huc maximè facientem posui eodem *cap. 3. Sect. 2. §. 1.*

87 *Altera conditio est*: Ut debitor habeat intentionem ita compensandi seu satisfaciendi debito suo: quòd si enim debitor, maximè ex contractu, imò etiam ex delicto, omninò immemor sui debiti, & obligationis, creditori, vel domino tantundem vel etiam plus donet, leget, beneficiat (nisi postea probabiliter præsumere possit alterum, si rem cognitam haberet, omninò contentum fore, & debitum libenter remissurum) non liberatur ab obligatione restituendi prius suum debitum, uti contra aliquos docet *Sanch. lib. 1. Moral. c. 13. n. 11. Less. 2. lib. c. 37. n. 11. Laym. cit. c. 12. n. 9.* Ratio est: quia debitum ex justitia, & donum gratuitum omninò inter se pugnant: & recipiens donum gratuitum, nisi ipsi constet de intentione donantis, non ideo censetur remittere prius suum debitum ex justitia: ergò nisi debitor talem remissionem aliundè præsumere possit, ratione doni merè gratuiti non liberatur ab obligatione solvendi prius debitum ex justitia.

Excipit tamen probabiliter *Laym. loc. cit.* Nisi 88
restitutio sit facienda ad pias causas, puta pauperibus, vel Ecclesiis, ut sit in restitutione bonorum incertorum: item ob missas Horas Canonicas &c. ut si Mercator confiteatur se per annum defraudasse quoslibet indifferenter in pondere, vel mensurâ, aut usuras exegisse: si Canonicus fateatur se per totum annum Officium omisisse &c. iique, significata sibi obligatione restituendi pauperibus, vel Ecclesiae v. g. centum aureos, respondeant se nuper Ecclesiae obtulisse calicem, aliudve ornamentum, valore centum aureorum: etsi tunc hujus obligationis omninò immemores, vel ignari fuerint, poterit tamen Confessarius contentus esse. *Ratio est:* quia omnium dantium eleemosynas, vel offerentium aliquid Ecclesiae, videtur esse generalis, vel saltem virtualis intentio satisfaciendi omnibus suis obligationibus, quas suis peccatis, aut negligentis contraxerunt. *Sic Layman.* Etsi oppositum sine dubio tutius, ut alibi vidimus.

§. IV.

Authoritas superior.

Quarta causa omnino excusans à restitutione generaliter est authoritas superior, seu dispositio superioris potestatis, qua debitor ab obligatione restituendi, seu à solvendo debito omninò liberatur. Utpote: 89

l. Per legem praescriptionis, seu usucapionis, 90
qua publica authoritate dominium rei alienae ab antiquo domino, ad possessorem bonae fidei, & legitimi

gitimi temporis plenè transfertur, ut deinceps etiam cognito domino, à restitutione liber sit. De hoc aliquid insinuat §. 4. Sed ex professo alibi suo loco *tr. 6. c. 1. Sect. 5.*

91 II. Per justam sententiã Judicis, qua alicui res aliqua, vel debitum adjudicatum in foro externo v. g. mulcta pecuniaria in compensationem injuriæ, aut compensationem damni ex sola culpa civili, maximè levi, vel levissimã illati: talis enim accipiens, etsi res alioquin sua non esset, in foro conscientie nihil tenetur restituere, quia per justam sententiã Judicis res sua facta est. Vide optimè *Less. lib. 2. dub. 7. Lugo aisp. 17. sect. ult.*

92 III. Huc antiqui alii referunt casum, quo creditor esset excommunicatus, ita ut vitari debeat. Sed communior jam, & verior est sententia, excommunicationem creditoris, licet eum impediatur à petendo in judicio suum debitum, juxta *o. Quia. De exceptionibus in 6.* minimè tamen obstare, quo minus privatim, & extra judicium debitum suum petere possit, & debitor reddere debeat. Sic *Molina. Bonacina, plurimis cit. & Lugo cit.* Ratio est: quia excommunicatio non prohibet communicationem cum excommunicato in re necessaria, vel utili spiritualiter, vel corporaliter, qualis est etiam solutio debitorum. Nec id ulla lege expressum est.

93 IV. Huc spectat compositio summi Pontificis, qua is injuncta certa parte statim ad pias causas restituenda, v. g. in sumptus belli contra infideles, pro redemptione captivorum &c. reliquum totum de-

bitura

bitum remittit, idque solùm in debitis incertis, aliàs ad pias causas applicandis, absque omni præjudicio singulari personæ, & ea tantùm ratione, qua Pontifex pia legata commutare potest, & solet. Verùm, quia hæc apud nos in praxi non est, si curiosus es, videre potes latè apud *Molsnam, Less. Lugo cit.* Denique ad eandem authoritatem superiorem referri debent duo sequentia, sed specialiter explicanda seorsim.

§. V.

Et aliquatenus per cessionem omnium bonorum.

Quando nimirum quis solvere impotens ex dispositione legis civilis creditoribus suis omnia bona sua cedit, & relinquit inter ipsos secundum proportionem debitorum dividenda, & sic excusatur à restituendo, vel solvendo reliqua; sed adverte, & limita per omnem modum pro confessionali.

94

I. Excusatur talis in foro externo, non autem in foro conscientiae, nisi is verè impotens sit, secundum omnes. Eiusmodi enim cessio bonorum ideò debitori suffragatur in foro externo; quia Princeps supponit miserium hominem non esse solvendo: & si sit solvendo, nunquam Princeps intendit tollere jus creditorum, quod sanè iniquum esset: ergò in foro conscientiae tunc obligatus manet, quatenus manet potens solvere. Iniquissima ergò praxis est eorum, qui cessuri bonis, prius pretiosiora seponunt & occultant.

95

96

II. Excusatur talis à restituendo reliquo non simpliciter, sed tantum secundum quid, & quatenus sua impotentia inculpabiliter se extendit; at redeunte meliori fortunâ, reliquum restituere obligatus manet: Quin etiam in conscientia tenetur, & in foro externo compelli potest ad laborandum; & acquirendum, unde solvat integrè: Ut habet communis, & solida sententia *Sanch. Mol. aliisque cit. Laym. cit. c. 12. n. 5. Lugo tom. 2. de justit. disp. 21. sect. 2. Tamb. lib. 8. rr. 4. c. 1. §. 9. n. 10.* Ratio est: quia tota ratio privilegii cessionis bonorum ducta est ab impotentia debitoris: ergò, cessante impotentia, cessabit ejus effectus: at cessat impotentia, si redeat melior fortuna, aut si debitor juxta statum suum laborando acquirere possit, unde solvat: ergò, cum obligatus ad finem, obligetur etiam adhibere media, saltem ordinaria ad illum finem necessaria, talis omninò tenebitur, atque compelli poterit ad ita laborandum, & acquirendum. *Adde:* Nisi hoc dicatur, ansam dari fraudulentis cessionibus bonorum in maximum damnum creditorum.

97

III. Duo tamen commoda, seu privilegia fortitur cedens bonis suis. *Unum est:* quòd licet alioquin debitor ex contractu post latam sententiam, & solvendi moram postulante creditore, in carcerem conjici, & detineri possit, donec solvat, nisi sufficientem cautionem solvendi præstare possit: attamen per voluntariam cessionem bonorum hoc consequitur, ut non possit in carcerari, & jam incarcerationis dimitti debeat, *juxta L. 1. Cod. Qui bonis*

bonis cedere possunt. Alterum beneficium est: Quòd debitor, si post bonorum cessionem aliquid acquisiverit, non amplius conveniatur, quàm in quantum facere potest, servatis sibi alimentis necessariis secundum statum, & conditionem personæ juxta L. 4. & 6. ff. de cessione bonorum. Hoc utroque privilegio etiam Clerici debitores gaudent seclusa cessione bonorum.

98

IV. Ante autem cessionem, seu in ipsa cessione bonorum, debitis gravatus, in foro conscientie quidem reservare potest necessaria ad suam sustentationem, spectata conditione sui status justè acquisiti, seu potest detrahere, necessaria alimenta, quibus secundum statum suum parè vivat: siquidem ad propria alimenta, quilibet jus habet, quibus carens, est verè in gravi necessitate constitutus, ideoque saltem in foro conscientie excusatus manere debet. At verò in foro externo meritò primùm omnibus bonis cedere cogitur ad abstinendum ab ejusmodi cessionibus debitoris fraudulentis, in aliis autem bonis postea acquisitis, condemnatur, quantum commodè facere potest, ut paulo antè dictum. Unde etiam debitore defuncto, ejusque bonis non sufficientibus ad solvenda debita, uxor, ac filii possunt in foro conscientie tantum detrahere, quantum satis judicatur ad vitam suam, & statum honestè, & parè conservandum, ob eandem rationem modò dictam. Et in judicio requisiti possunt cum æquivocatione congrua jurare se nihil occultasse, vel subtraxisse, intelligendo: *Nihil ipsis non debitum jure naturali*: atque propter eandem rationem

424 *Tract. IV. Prelim. ad Præcepta 2. Tab. Cap. IV.*
non incurrant excommunicationem fortè latam
contra ea bona occultantes: uti, aliis citatis, docent
Dianap. 5. tract. 14. resolut. 57. Tamb. *cit. n. 9.*
Tandem prædictum beneficium cessionis bonorum
solum locum habet in debitis ex contractu, non
item in debitis ex delicto provenientes: uti con-
tra *Sylv. Nav. Less. cit.* docet communior DD,
apud *Mol. tom. 2. disp. 572. §. His ira constitutis,*
& *Laym. cit. c. 12. n. 5.* Quia non est credibile,
jure communi beneficium cessionis illis concedi, qui
potius pœnæ severitatem merentur, Quare in de-
bitis ex delicto locum habet illud: *Qui non habet*
in ore, luat in cute.

§. VI.

Et non improbabiliter per ingressum
Religionis.

66 **C**ontroversia gravissima est inter Doctores, an
& qualiter ingressus, ac professio Religionis
liberet debitorem ab obligatione restituendi, seu
solvendi debita antea contracta, sive ex contractu,
sive ex delicto. De quo præ omnibus latissimè
Sanch. l. 5. moral. c. 19. per totum. Videndum
autem prius an ejusmodi debitoris valida, & licita
sit professio, & ingressio Religionis jure divino na-
turali, & positivo humano. Consentunt DD. apud
Sanch. cit. n. 3. spectato jure antiquo, professio-
nem ejusmodi debitoris esse validam, idque omni-
nò certum dicit *Pet. Navar. lib. 4. de restitut. c. 4.*
dub. ult. Jure autem novo *Sixtus V. Anno 1587.*
gravissimè prohibet recipi eos ad Religionem, qui
supra

supra suas facultates ingenti ære alieno gravati, vel reddendis rationibus ita obnoxii sunt, ut ex ea casualis, vel molestia iis illata sit, vel inferenda timeatur; talesque inhabiles ad professionem reddidit, ita ut professio irrita, & nulla sit; quam tamen inhabilitatem abstulit postea CLEMENS VIII. in alio motu proprio: quoad prohibitionem tamen in suo robore reliquit constitutionem Sixti V. Sed vides hic solum comprehendi debitores supra suas facultates *ære ingenti alieno gravatos*. Et hæc de jure positivo humano. Jam quoad jus divinum naturale, consentiunt itidem Doctores: quòd si debitor possit solvere debita ante ingressum Religionis, peccet graviter, iis non solutis, Religionem ingrediens: & de bonis ejus relictis à possessore, sive Monasterium, sive alius sit, restitutio facienda erit. Econtra verò, si debitor non sit solvendo, nec ulla supersit probabilis spes, quòd manendo in sæculo aliquando solvere poterit in toto, vel pro majori parte, licitè ingredi poterit Religionem. Ratio utriusque est est: quia in priori casu ingressus Religionis magnum, in posteriori casu verò nullum præjudicium, vel damnum affert creditoribus, vel Religioni. Quòd si denique debitor defacto quidem non sit solvendo, tamen probabilis spes supersit, posse aliquando solvere in futurum: hic punctum est controversiæ, & tres sunt Sententiæ.

Prima Sententia (mihi semper vera visa) com-¹⁰⁰
munior DD. est *Foan. Gersonis, Foan. Medina.*
Nav. utriusque, Valentia, aliisque congestis *Mo-*
lin. tom. 3. poster. disp. 757. Laym. cit. n. 6. Qui
D d 5 abso.

absolutè docent, talem Religionem ingredi licitè non posse, esto etiam, quòd longo tempore expectans, ut debita solvat, se omninò ineptum sit redditurus ad postea ingrediendum. *Ratio est*: quia, cum solutio debitorum sit juris, & justitiæ naturalis, injuriam creditoribus infert, qui absque necessitate se merè voluntariè reddit impotentem solvere: atqui talis ingrediendo, & profitendo religionem voluntariè, & absque necessitate reddit se impotentem deinceps solvere; cum Religionis ingressus præcepti non sit, sed meri consilii, & libertatis: ergo &c. Unde sacri Canones *c. legem dist. 53.* prohibent, ne gravati ratiociniis, priusquam se iis expediverint, ad Religionem recipiantur: non aliam ob causam, nisi quia Religionis ingressus, & professio, sicut alia vota Deo grata non sunt, si in alterius injuriam cedant. Deinde in casu, quo filius naturali jure Charitatis, ac pietatis obligatus est parenti inopi succurrere, si aliter succurrere non possit, non potest tunc ingredi licitè Religionem, & ingressus tenetur egredi, ac etiam professum Prælati dimittere debent omnium consensu: atqui non minor est obligatio juris naturalis justitiæ ad solvenda debita sive ex contractu, sive ex delicto: ergò neque debitor religionem ingredi licitè potest, si manendo in sæculo creditoribus satisfacere potest.

101 Secunda Sententia absolutè affirmat, ut debitis obstrictus, quibus nunc solvendo non est, facta cessione bonorum, quæ habet, possit statim Religionem ingredi, licet manendo in sæculo lucrari, & credi-

creditoribus satisfacere posset, ad id tamen non obligari. Ita D. Thomas 2. 2. q. ult. q. 6. ad 3. S. Antonin, Cajetanus, Sylv. Angelus, aliique multi apud Sanch. cit. lib. moral. c. 19. num. 17. Rationes afferunt: *Prima*: Homo liber propter debita non obligatur quoad personam suam, sed tantum quoad bona: ergo cedendo bonis persona libera manet, ut quemcunque statum, praesertim perfectissimum Religionis amplecti possit. *Secunda*: Nemo tenetur solvere debitum cum detrimento boni sui majoris; seu altioris ordinis: sed bonum Religionis majus est, & altioris ordinis, quam bonum pecuniarium proximo debitarum; ergo &c. *Tertia*: Sponsus, imò maritus matrimonio rato tantum, non obstante obligatione sponsalium, vel matrimonii rati, Religionem licite, & sanctè ingredi potest: sed etiam eadem videtur ratio de aliis debitis, & obligationibus quibusvis: ergo &c. Suadent rationes hæc, sed certè non urgent. Nam

Ad 1. Distinguitur *antecedens*: Homo liber 102 propter debita non obligatur quoad ipsam personam in se, ita ut propter debita solvenda, deberet seipsum vendere, vel in servitutem creditori tradere, *conc. ant.* hoc enim Jura vetant. Non obligatur quoad personam in ordine ad bona sua habita, vel habenda, ita ut, si defacto non habeat, unde solvat, non obligetur pro posse ad laborare ad acquirendum, unde solvat, & non reddere se impotentem ad id acquirendum (uti in proposito fieret per ingressum religionis) *nego ant. & consequentiam.* Hoc enim juri naturali repugnat. *Ad 2. distingui-*

428 *Traët. IV. Prelim. ad Præcepta 2. Tab. Cap. II.*
tur major: si illud majus bonum sit necessarium
ex præcepto, *concedo M.* si solum sit utile ex con-
silio, ut est in proposito ingressus Religionis, nego
Majorem. Ad 3. negatur conseq. & paritas: quia
in assumptione status inferioris, uti est Matrimo-
nium respectu Religionis, adeoque etiam in spon-
salibus ex traditione Ecclesiæ semper censetur in-
cludi hæc tacita conditio, *ducam te, vel duco te,*
nisi voluero assumere statum perfectiorem, scilicet
Religionis: eaque conditio in neutrius injuriam
cedit, cum in ea utraque pars æquali jure gaudeat,
& uterque sponsus invito altero, Religionem in-
gredi possit. At verò in alijs obligationibus debitis
ex contractu vel delicto, nullo jure hæc censetur in-
esse conditio: *Solvam te, reddam tibi,* quod ex
mutuo, empto, furto, rapina &c. debeo, *nisi Reli-*
gionem ingressus fuero. - Hæc ergo Sententia sic ab-
solutè intellecta, parùm habet probabilitatis intrin-
secæ, non tamen parùm extrinsecæ ob gravitatem
doctissimorum Doctorum.

103 *Tertia* Sententia media est: si debitor speret,
quòd brevi tempore manendo in sæculo, v. g. uno,
vel altero anno possit debita in toto, vel in majori
parte solvere, tunc non posse licitè ingredi Religio-
nem, sed debere eousque differre ingressum; hoc
enim saltem planè convincit ratio primæ Senten-
tiæ. Secus: si deberet ad longum tempus exspe-
ctare, tunc enim facta cessione bonorum, posse ita-
tim ingredi. *Ita Navar. uterque, Ludovicus & alii*
Lessius lib. 2. c. 16. Lugo disp. 21. Sect. 6. n. 76.
Ratio potissima videtur desumenda esse ex regula
nostra

nostra generali; cum enim status Religionis habeat bonitatem longè superiorem, nempe se in perpetuum Dei obsequium mancipare, adeò ut semper meritò existimata sit professio Religionis maximum, & summum, quòd possit homo ex se DEO præstare; ideo videtur creditor propter debitum suum temporale non ingens, non posse rationabiliter velle hominem à tanto bono retardare, saltem ad longum tempus, sed potius rationabiliter consentire, ut si desit spes brevi tempore unius aut alterius anni posse solvere, bona fide facta cessione bonorum, si quæ habet debitor, pergat in Nomine Domini in perpetuum DEI obsequium, sui utique memor futurus. Alia est ratio de filio respectu Patris inopis, ut infra in fine notabo. Alia quoque est ratio, si deflorasti virginem cum spe, ac promissione Matrimonii: tunc enim merito ab ingressu Religionis impeditis: hic enim non agitur de debito pecuniario, sed de debito circa assumptionem status: nam propter culpam tuam nullum statum potest assumere virgo deflorata sine nota, nisi mediante tuo Matrimonio, ideo rectè ad id præstandum cogeris etiam in conscientia sub mortali, ut suo loco visum. Supposita ergo Sententia hæc probabilis (quam fateor mihi placere) breviter nunc videndum, qualiter ingressus in Religionem, ac professus liberetur à restitutione, & ad quod deinceps teneatur.

Resolutio.

Prima: Debitor Religionem ingressus, & professus, siquidem aliqua bona ad Religionem
104
con-

430 *Traët. IV. Prelim. ad Præcepta 2. Tab. Cap. IV.*
contulit, omninò Religio tenetur solvere prædi-
cta debita juxta vires allatorum bonorum, *secun-*
dum omnes. Ratio clara est: quia bonorum suc-
cessor adstringitur debitis ejus, cui successit. Quòd
si verò nulla bona ad Religionem attulit, nihil am-
plius obligabitur ex hoc capite. *Ratio* ex dictis
pro tertia Sententia patet. Quia ob tantum bo-
num Religionis debitor potuit cedere bonis, & de-
facto cessit bona fide, ut supponimus, idque ratio-
nabiliter non invito creditore. Sed dubia re-
stant.

105 *Secunda:* Quid si huic debitori professio afferat-
ur hæreditas, legatum, donatio, tenebitur ne Re-
ligio ex illis satisfacere pro debitis ejus prius con-
tractis? Affirmant omninò Authores primæ Sen-
tentia, maxime Sanch. *lib. 7. Decal. tom. 2. c. 31.*
num. 4. Ratio est: quia per ingressum, & pro-
fessionem Religionis non derogatum fuit jus de-
bitorum in ea omnia bona, quæ obvenire possunt
Religioni ratione personæ debitoris ipsis obliga-
tæ debitis. Et fatendum est, esse omninò con-
veniens, & non omninò negate audent *Castro-*
Paulus, & Tamb. cit. S. 1. num. 12. Ratio tamen
negandi esse potest: quia quidquid hæreditate,
legato, donatione &c. acquirit Religiosus profes-
sus, non acquiritur ipsi Religioso immediatè, cum
sit incapax ad acquirendum dominium, sed acquirit-
tur immediatè Religioni: atqui creditores nullum
habent jus in ipsam Religionem, ergò neque in illa
bona Religiosi post professionem delata.

Tertia

Sec̄. IV. *Causa excusantes à restitutione &c.* 431

Tertia: Quid si Religiosus talis, salvâ Ordinis¹⁰⁶
Regulâ, artificio aliquo, vel manuum labore ali-
quid lucrari possit, tenebiturne sic laborare, ut
pretium laboris impendant ad solutionem prædi-
ctorum? Affirmant rursus, plerique Authores pri-
mæ Sententiæ, ipsèque *Laym. l. cit.* Sed æquè
probabiliter negat *Tamb. modò cit. num. 14.* Cum
enim is nullius domini capax sit, & quidquid ac-
quirat, immediatè cedat Religioni, vel Monaste-
rio, is de eo pretio disponere non potest: solutio
autem debiti ex propriis bonis fieri debet, non ex
alienis. Alia supra ratio fuit de eo, qui cessit bo-
nis suis. Nam sæcularis cedens bonis suis, nec fit
alterius, nec incapax domini, sicut Religio-
sus.

Quarta: Quid si talis professus debita alicujus¹⁰⁷
momenti solvere non possit, & creditores etiam
rogati remittere nolint, tenebiturne egredi è Re-
ligione, si spes probabilis sit satisfaciendi, v. g. per
provisionem beneficii, Parochiæ &c.? Affirmant
Authores itidem primæ Sententiæ plerique, etiam
Laym. & alii cit. ob patitatem supra dictam de fi-
lio obligato ad parentem inopiam alendum. Ob
eamdem tamen semper rationem, quòd Religiosus
professus nihil sibi, sed Monasterio acquirat, lon-
gè probabilius negatur. Neque enim eadem est
ratio, quæ de filio respectu parentis inopis: nam
longè majus, & strictius est jus, & obligatio natu-
ralis pietatis filiorum erga parentes inopes (quippè
in ipsis visceribus naturæ fundatum, cui juri nun-
quam

432 *Traët. IV. Prælim. ad Præcepta 2. Tab. Cap. IV.*
quam censentur renuntiare parentes, & fortè non
possent) quàm sit jus, & obligatio creditoris, qui
suo juri ob justas causas sæpiùs cedere rationabiliter
debent, & præsumuntur, ut ex toto decursu, maxi-
mè hac, præcedenti Sectione patet: at talem justam
causam supponimus esse in proposito bonæ Religio-
nis: ergo &c.

Et hæctenus de restitutione in communi ex ge-
neralibus radicibus utique satis.

INDEX